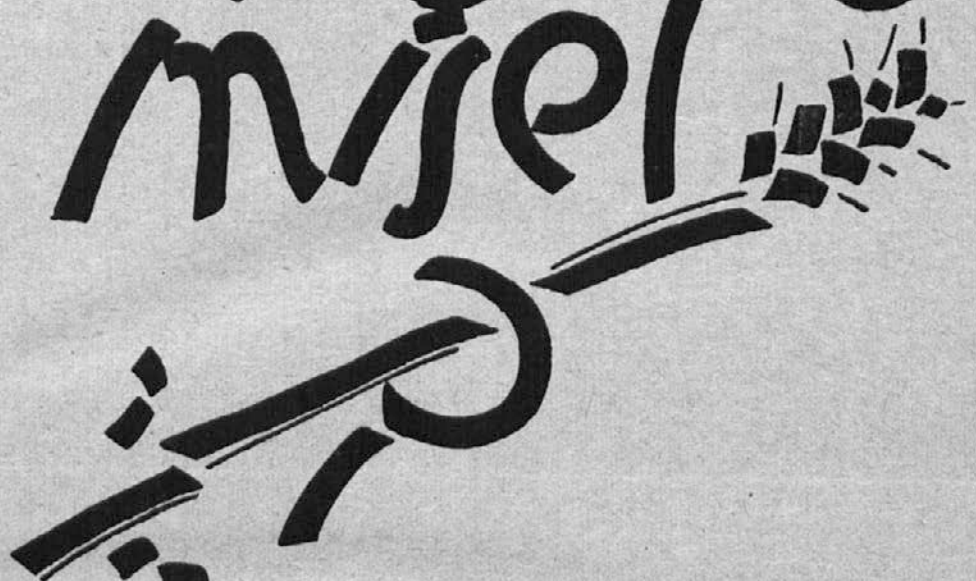

Socijalna misel

A stylized graphic element consisting of a thick, curved line that forms a shape reminiscent of a torch or a flame. It has several short, radiating lines at its base and tip, suggesting light or movement. The graphic is positioned below the main title and extends towards the right side of the page.

**SLAVNOSTNA ŠTEVILKA
OB PRILIKI
MLADINSKIH DNEVOV V MARIBORU**

L. III. LJUBLJANA - GORICA ŠT. 6, 7.

1924

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsak mesec. — Uredniki so: Franc Terseglav, Andrej Gosar, Engelbert Besednjak. — Upravištvu se nahaja v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportажni oddetek, Poljanski nasip št. 2. — Za Italijo je poverjeništvu v Gorici, Via Carducci št. 2. — Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo 50 Din. Odgovorni urednik je Andrej Gosar v Ljubljani.

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

Slovenski mladini (Anton Korošec) — Cilji naše mladinske obnove (Cosmopolita) — Razvoj političnega življenja Slovencev v Štajerski od 1848 do danes (Anton Korošec) — Štajerski značaj (Josip Jeraj) — Vzgoja gentlemana (C. C. Martindale, profesor na vseučilišču v Oxfordu) — Štajerski Slovenci v znanstvu (Franc Kovačič) — Katoliško društveno prosvetno gibanje na Štajerskem (Josip Hohnjec) — Prosvetna zveza v Mariboru (Jože Stabej) — Izobražen kristjan (Josip Debevec) — Slomšek in slovenska mladina (Anton Medved) — Vzgoja za javno življenje v Angliji (Cosmopolita) — Industrijski koncerni v Sloveniji (Karel Potočnik)

Cenjenim naročnikom.

V današnji številki prilagamo izpolnjene položnice vsem onim naročnikom, kateri še niso obnovili naročnine za tekoče leto in pa vsem onim, kateri so nam dosedaj nakazali le delno naročnino. Prosimo vse prizadete, da izvoti vsak čimprej nakazati označeni znesek, da bomo zamogli tudi mi pri sedanji nizki naročnini zadovoljiti naše cenj. naročnike z rednim dostavljanjem revije. Pridobivajte nam tudi novih naročnikov! Dobe se še vse letošnje številke. V zalogi imamo tudi še nekaj izvodov celotnega prvega letnika za ceno 40 Din ter nekaj izvodov drugega letnika brez prve številke za ceno 40 Din. Priporočamo tudi dr. Gosarjevo brošuro: „Za krščanski socializem“, ki se dobi tudi pri naši upravi. Cena pasameznemu izvodu 14 Din

Uprava „Socialne misli“.

Anton Korošec, narodni poslanec:

Slovenski mladini.

Pred 25 leti se je začela slovenska mladina zbirati pod svojo zastavo, da ogroženemu narodu ohrani rodno zemljo in materin jezik. Z njenim pokretom so nanovo oživele narodne bojne vrste. Napolnila jih je zavest končne zmage in jim dala novega poleta za težke boje. Zmaga ni izostala. Slovenski narod se je obranil svojih sovražnikov in šel v lastno državnost, ko so utihnili zadnji topovi svetovne vojne.

Nastopile so nove naloge za slovensko mladino. Zavest občestva je izmed nas izginila, samoljubje se je naselilo na njeno mesto. Cena poštenosti je padla, vse se klanja prelestnemu mamonu. Resnica se preganja, laž nastopa svoje kraljestvo. Sirote in ubožci so pozabljeni, vse drvi mimo njih za razkošjem in lastnim uživanjem. Vera v pravega Boga se odriva v stran, vsak hoče biti sam sebi bog in najvišje bitje. Vse polno sovražnikov je vstalo med nami. Slovenski narod je ogrožen od njih.

Treba je, da se zopet zbere slovenska mladina v bojne vrste. Domo vino je treba osvoboditi sovražnikov, ki so prišli v njo. Izgnati jih je treba, njihove zgradbe zrušiti in na njih razvalinah postaviti novo veličastno zgradbo poštenosti, resnice, ljubezni, usmiljenja, skupnosti, žive vere. Preobraziti je treba slovenski narod in mu vdahniti novo življenje, sloneč na trajnih, nerazrušljivih temeljih.

Rušiti in graditi, to je nova naloga slovenske mladine. Rušiti vse, kar je grdo, kvarno našemu narodu, graditi, kar je potrebno za njega obstoj, za njegovo življenje, za njegovo prosveto, za njegovo gospodarstvo, za njegovo bodočnost v mozaiku narodov naše države. Težko je to delo. Zanj je treba čistega značaja, neupogljive volje, žarke navdušenosti in trdne vere v Boga, ki vse hudo kaznuje, vse dobro plačuje. Kje je več tega kapitala, kakor v srcih naše mladine, porazdeljene sicer v različne stanove, a močno združene v enem narodu in v eni cerkvi?

Nikdo ne ruši slepo, nikdo ne zida brez načrta. Za to se zbira letos slovenska mladina na svoje mladinske dneve v Mariboru. Vsi, ki želimo dobro svojemu slovenskemu narodu, se radujemo teh dni ter gledamo nanje z velikimi nadami. Pričakujemo novo dobo mladinskega pokreta med slovenskim narodom, ki bo obenem tudi nova doba njegovega verskega, prosvetnega in gospodarskega življenja.

Mladinskim dnevom v Mariboru želimo najboljšega uspeha!

Cosmopolita:

Cilji naše mladinske obnove.

Po vsem svetu gre mogočno mladinsko gibanje, ki odmeva zdaj tudi že pri nas. Kakor je to pri vsakem takem gibanju, se ne dajo še jasno razbrati cilji, za katerimi stremi. To je pokret, katerega je rodilo globoko nezadovoljstvo s pretežno materialistično, tehnično, ekonomično kulturo, ki ji skuša današnje človeštvo odoleti po duhovni preroditvi svojih bodočih pokolenj. Kakšna naj bo nova kultura, kakšen bodoči človek po svojem umu in srcu, kakšni temelji in oblika bodoče družabne stavbe, tega dobro ne vemo, komaj slutimo. Katoličani smo pa vsaj o tem trdno prepričani, da mora biti katoliška, da gre torej za neke vrste zopetno pokatoličenje sodobnega človeka in družbe, seveda deloma z novimi času primernimi sredstvi, po naponu vseh sil, bolj na globoko in široko, vsekakor pa po cerkvi, v duhu cerkve, po edinstvu vseh v cerkvi včlanjenih udov Kristusovih. Zato pa nam je tudi lažje začrtati vsaj glavna pota, po katerih naj se mladinsko gibanje usmeri za svojim velikim in daljnjim ciljem, in zato so se sklicali mladinski dnevi v Mariboru.

Najbolj je mladinsko gibanje razvito v Nemčiji. Naravno je, da ima spricho posebnosti nemškega duha, ki išče pri vsakem življenjskem vprašanju predvsem teoretične podlage, tudi nemški mladinski pokret temu primerni značaj. Hoteč popolnoma preobraziti človeka in človeško kulturo, se nemški mladinoslovci — deloma tudi katoliški — lotevajo temeljev celokupnega dosedanjega verskega in svetovnega nazora krščanske družbe in so ga podvrgli radikalni kritiki. Zdi se jim, da poznavanje Boga doslej ni bilo povsem pravo, da je preveč racionalistično, da nam je treba novega, globljega doživljanja Boga v duši; odtod izhajajo njihova deloma zelo dalekosežna stremjenja po reformi celokupnega krščanskega mišljenja in čustvovanja, filozofije, cerkvenosti. Ta prizadevanja niso samo porojena iz plemenitih nagibov, marveč vsebujejo tudi marsikatero resnično misel in istinito potrebo; vedejo pa nujno do stranpoti in zmot, ako se oddaljujejo od temeljnih točk katoliškega izporočila in duha, vedno neizpremenjeno živečega v cerkvi. Nasprotno pa vidimo v romanskih in anglosaških deželah, v kolikor so katoliške, da mladina tam menj razglablja o teoretičnih osnovah duhovnega prepороda kakor o praktičnem načinu, kako po izporočeni poti katoliške cerkve dušo povzdigniti k Bogu, jo v Njem trajno zasidrati, jo z božanskimi milostmi prešiniti in tako tudi njeno naravno etično življenje povišati, da se takó celokupna krščanska družba preosnuje. In ta pot, se mi zdi, je najbolj varna in nas more najprej privedi do trajnih uspehov v duhu cerkve.

Če gledamo mladinsko vprašanje med Slovenci s tega stališča, nam bo takoj jasno, da nam ni potreba segati bogve kako daleč, da spoznamo, kaj je ravno našemu narodu, oziroma mlademu doraščajočemu pokolenju potreba, da se duhovno prerodi in moralno povzdigne.

Če začnemo z javnim življenjem, odkoder potem lahko pro-niknemo navzdol do zasebnega v družini, vidimo, kako je po velikem delu posurovelo, prešinjeno sovražnih in maščevalnih nagonov in kako je na široki črti postalo golo partizanstvo, kar pomeni zapostavljanje občega blagra interesom par oseb, klike ali gospodarske družbe. Tako se je tudi pri nas demokratizem diskreditiral, dasi so njegova načela ne samo za zdaj ampak tudi za bodoče praktično edino prava; in to zaradi ljudi, ki ga zlorabljajo. Dočim so Amerikanci za časa svojega mladoletja — ne-kako pred 150 leti — bili moralno dorasli demokratizmu, ki so ga posta-vili za temelj svoji novi državi, smo danes moralno zelo pod takratni nivó padli — in dočim je takratno stoletje, ki je še močno živelo od krščanskega idealizma prejšnjih dob, rodilo celo vrsto velikih mož-demo-kratov, so danes imena kakor Rathenau, Macdonald in pod., redka. Ma-monizem, veleproizvodstvo samó zaradi neomejenega dobička, kapitali-zem nekoliko koncerniranih družb, ki danes svet vladajo, so demokra-tizem oropali duha svobodoljubja, moralčne solidarnosti, socialnega sode-lovanja, in pustili samo vnano obliko, za katero se skriva samodržstvo denarnega močotstva. Obnova prave demokracije v javnem življenju je torej predvsem vprašanje moralne obnove vsakega posameznika, temeljne preobrazbe vsake duše, popolnega preloma dosedanje miselnosti v vsakem poedincu.

Kakor je to naloga vsega človeštva, ki se je izomikalo na osnovi krščanstva, pa se z njim deloma sploh še ni prešini-lo, deloma ga izmalici-lo, deloma ohladelo in ostarelo v golem formalizmu, dočim so se živi viri prave religioznosti že močno posušili — tako je to naloga tudi našega malega, od vseh valovanj evropskih zapadnih kulturnih tokov prizadetega naroda. Pri nas pa je to vprašanje še posebič v tesni zvezi z oblikovanjem našega naravnega narodnega značaja, našega temperamenta, naše narodne psihe sploh. Neukročenost, brezobzirnost, neblagost in sovražnost, ki označujejo naše javne borbe, izvirajo iz naše napačne vzgoje, nepo-žlahtnjenih nagonov, neizobraženega srca, ki dobro pozna, za njim stremi, pa mu ne sledi zaradi pomanjkanja samodiscipline, zmožnosti samoprema-govanja, vodstva nad samim seboj. Občutno pomanjkanje teh džen-tl-menskih lastnosti je največji minus na našem narodnem značaju, privzgoja teh čednosti naša najvažnejša naloga, ki naj bi zavzemala pre-težni del vzgojnega programa naših mladinskih organizacij od Orla do Marijinih družb. Tu naj se naše doraščajoče pokolenje nauči spoštovati vsako pošteno tuje prepričanje; ocenjevati človeka po njegovi notranji etični vrednoti in ne samó po njegovem vnanjem programu; držati se v borbi z nasprotnikom yselej in povsod pravil poštenosti; vselej zapostav-ljati osebno korist blagru tovarišije, korist tovarišije blagru društva, korist društva blagru stranke, korist stranke blagru domovine, korist domovine blagru človeštva; brezpogojno držati dano besedo; biti pripravljen za lo-jalno sodelovanje z vsakomur v blagor skupnosti; pa tudi možato vztrajati v borbi zoper krivico in ne izdati dobre stvari zaradi lastne koristi. In

če vse zló, ki pači naše politično življenje, zasledujemo do korenin, bomo njegove spočetke našli že v domači družini, v vaški srenji, sredi najožjega kroga, v katerem živimo, v naši posamični vzgoji pod našo hišo tja do ljudske šole in vseučilišča: tisto stremuško zavist, hlinjeno pokornost, željo po izpodrivanju in samovladi, maščevanjaželjnost, neuvaževanje nasprotnega mnenja, blodnjo, da imamo le mi prav in nobeden drugi, mnenje, da moramo vse uničiti, kar ne odgovarja čisto našemu pogledu na stvari, in da je v borbi raznoterih mišljenj in stremeljenj dovoljeno vsako sredstvo, da uveljavimo sebe. Izločiti te kvarne sestavine in naplavine v našem značaju, ki tako vidno zadržujejo naš razvoj in »konsolidacijo« naše občestvenosti (kakor danes pravimo), — to je, mislim, glavna naloga naše preporodilne mladinske akcije; čisto vzgojna, praktična, vsakdanja naloga.

To predstavlja samó poplemenitevanje našega značaja po naradni etiki; katoličani pa vemo, da je to nezadostno in potrebno dopolnjevanja po specifično katoliški, iz nadnaturnih virov črpajoči religiozni vzgoji. Kaj je v tem oziru potrebno, pove zdaj že splošno uveljavljena beseda: *ponotrevanje* verskega čuta. Tudi o tem se danes veliko teoretično razglablja, in dasi ni vse, kar se je o tem od strani visokointeligentnih in modernih mislecev razmišljevalo, brez vrednosti, je vendar čisto gotovo, da to ponotrevanje sledi iz čisto preprostega, zvestega, ne prisiljenega in iz lastne samoodločbe izvirajočega, nehlinjenega izpolnjevanja odnekdaj jasno opredeljenih in po cerkvi izporočenih verskih dolžnosti — kakor jih izpolnjuje najbolj preprosta in neučena duša iz ljudstva. Tako bomo čezdaljebolj iz našega verskega življenja odstranili formalizem, goli legalizem, neiskrenost ali napol-iskrenost, pomanjkanje socialne dejavnosti, kakor sledi iz zapovedi o ljubezni do bližnjega, in druge take hibe, zoper katere se pritožujemo. V ospredju stoji *evharistično gibanje*, po katerem se duša najbolj prilikuje Kristusu, se neposredno udeležuje Njegovega odrešilnega delovanja v svetu, živeč z njim eno življenje, in se prešinja Njegove neskončne ljubezni do vsake žive stvari. Jako pomembno je postalo nadalje *liturgično gibanje*, ki nas spaja z molitvenim, milosti posredujočim in čuvstveno plat naše duše po estetičnih vrednotah bogoslužja izobražajočim življenjem celokupne cerkve, in najbolj vzgaja v nas tisto »*sentire cum ecclesia*«: »živeti s cerkvijo«, ki nam je v liturgiji ohranila vse skozi stoletja nabirajoče in izpopolnjujoče se zaklade najintimnejšega religioznega čuvstvovanja posameznikov in cerkvenega občestva. Omenjam še *monastično gibanje*, ki gre za tem, da že mlade duše privzgoji k ljubezni do samote, zbranosti, discipline telesa in duha ter tako pripravlja izbrane duše za duhovniški in redovniški stan, da ju še bolj posveti in z apostolskim duhom prešine, v čemer obstoji resnična reforma cerkve po cerkvi.

Če se od najsvetejših reči zopet vrnem k svetnim, ki so po katoliškem nazoru v najtesnejši zvezi z njimi, ne smem pozabiti potrebe, da naše mlado pokolenje vzgojimo za to, da bo naše ljudstvo znalo *s v o b o d n o s a m o s e b e v l a d a t i*, se znebilo suženjskega duha, in znalo

možato zastopati svoje koristi, ne da bi se moralo opirati ob tuje berglje. Te samozavestne možatosti ne manjka toliko našemu ljudstvu kakor naši inteligenci, ki je zaradi svoje vsestranske eksistenčne odvisnosti izgubila tudi samostojnost duha. Kakor vsem drugim že omenjenim zlom je tudi tega zla v veliki meri kriva naša državna, etatiistična šola. V tem oziru ne smemo upati na izboljšanje, dokler si ne priborimo politične samovlade, ki nam bo omogočila šolo preobraziti po naših potrebah in jo vrniti našemu ljudstvu, našim starišem, naši občini, našim cerkvenim, prosvetnim in gospodarskim organizacijam.

Anton Korošec, narodni poslanec:

Razvoj političnega življenja Slovencev v Štajerski od 1848 do danes.

Politika na Slovenskem Štajerju je komaj od leta 1848. začela dobivati slovensko obiležje in si je pretežno narodnostni značaj ohranila skozi polnih 50 let. Prvi čas so bila na dnevnem redu še tudi ustavna vprašanja, pozneje razlike med konservatizmom in liberalizmom. Izmed socialnih vprašanj so prišla samo agrarna na površje. Razčlenjevati se je začela politika šele proti koncu prošlega stoletja. Žarišča narodne politike so bila skraja mesta Dunaj, Gradec in Ljubljana. Šele pozneje sta postali središči štajerske slovenske politike Maribor in Celje, mimogrede tudi Ptuj. Borbe med konservativci in liberalci so bile odsev enake borbe med avstrijskimi Nemci. Vprašanje kmetске odveze je zaradi slovenskih kmečkih volivcev moralo biti samoposebi na dnevnem redu.

Političnonarodni vzor štajerskih Slovencev je bil v ožjem pogledu Zedinjena Slovenija in enakopravnost slovenskega jezika v šoli in uradu, v širšem pa tudi združenje s Hrvati in Srbi. Ta narodni program so zastopali med prvimi dr. Franc Miklošič, dr. Josip Muršič in dr. Josip Kranjec v zvezi z drugimi večalimanj znanimi rodoljubi. Pozneje je začela državnopravna točka o Zedinjeni Sloveniji bledeti, na višini pa je ostala narodnostna zahteva po enakopravnosti slovenskega jezika.

Katoliški cerkvi zvesta in njej nasprotna inteligenca sta delovali od vsega početka skupno, četudi je prišlo večkrat do spopadov. V Celju je leta 1848. prof. Konšek začel izdajati tednik, ki se je najprej imenoval »Celjske Slovenske Novine«, potem »Celjske Novine« in nazadnje »Slovenske Novine«. List je krepko ubiral proticerkvene strune, zahteval neodvisnost šole od duhovščine, odpravo samostanov, sekularizacijo cerkvenega imetja in odpravo celibata. Nastal je odpor in urednik se je zaradi svoje pisave javno opravičil, a katoliška struja ni izvajala posledic, niti osnovala svojega lista. Pač pa so kranjski Slovenci že osnovali leta 1848. »Slovenski cerkveni časopis«, ki se je prihodnje leto prekrstil v »Zgodnjo Danico«. Od 1852.

leta je bil urednik »Zgodnje Danice« Luka Jeran. V njej so sodelovali tudi štajerski Slovenci. »Zgodnja Danica« je bil cerkveno-političen list, dočim so bile od dr. Bleiweisa leta 1843. ustanovljene »Novice« skupen političen list kranjskih Slovencev, ki pa so kajpada tudi med štajerskimi Slovenci našle čitateljev in sodelovalcev.

Zelo važen dogodek za katoliško stvar na Slovenskem Štajerju je nastopil, ko je bil leta 1859. sedež lavantinske škofije prestavljen v Maribor. Prvi škof v Mariboru je bil veliki Slomšek, mož strogega cerkvenega duha in žareče ljubezni do slovenskega naroda. Oboje je dalo pravec mišljenju vse slovenske štajerske duhovščine. Slomšek je zbral okoli sebe celo vrsto vnetih somišljenikov, ki so z besedo in knjigo delovali za verskonarodno vzgojo slovenskega ljudstva na Štajerskem. Bil je oče Mohorjeve družbe in ustanovitelj »Drobtinic«. Bilo je pričakovati, da Slomškov krog ne bo dopustil nikomur, da kali med slovenskim ljudstvom jasne vode verskonarodnega mišljenja.

Leta 1861. so dobili avstrijski narodi ustavo. Zedinjenje vseh Slovencev v eno administrativno kronovino se od kranjskih Slovencev ni več dovolj krepko poudarjalo, želeli so si bolj deželne avtonomije. Zapustili so vseslovensko politično orientacijo. Leta 1865. so se sicer zbrali slovenski politiki v Mariboru, da se doseže zopet skupno naziranje, kako se naj zedinijo vsi Slovenci, a sestavljeni program ni našel splošnega priznanja. V krogih štajerskih rodoljubov je zavladalo nezadovoljstvo nad pasivnim obnašanjem kranjskih politikov in zato so zasnovali leta 1868. v Mariboru »Slovenski Narod«, ki je izhajal skraja trikrat na teden, se preselil leta 1872. v Ljubljano in naslednje leto postal dnevnik. »Slovenski Narod« je bil zamišljen za izobražene kroge. Za širše občinstvo se je v Mariboru že leto prej, leta 1867., ustanovil »Slovenski Gospodar«, ki ga je l. 1871. prevzelo v zalogo Katoliško tiskovno društvo sv. Cirila v Mariboru, kojega lastnina je še tudi danes. Katoliško tiskovno društvo sv. Cirila v Mariboru se je ustanovilo 12. aprila 1871 in ima neprecenljive zasluge za cerkev in narod na Štajerskem. »Slovenski Gospodar« je v političnem življenju štajerskih Slovencev igral velevažno vlogo. Leta 1873. je začel izhajati v Ljubljani »Slovenec«, ki je postal leta 1883. dnevnik. Napajal je tudi katoliško inteligenco na Štajerskem, a ideologijo konservativne, slogaške, narodnostne politike je nosil v ljudske mase »Slovenski Gospodar«.

S pisanjem »Slovenskega Naroda« katoliški krogi, ki so dosedaj delovali v slogi z izobraženci drugega naziranja, niso bili vedno zadovoljni. Nastala so javna prerekanja. Po češkem vzoru so začeli imenovati katoliške kroge Staroslovence, a liberalne elemente Mladoslavence. Mirilo se je od vseh strani, a zaman. Leta 1869. je nastal očit in srdit razpor med »mladimi« in »starimi«, ki je dosegel svoj višek pri direktnih volitvah v državni zbor leta 1873., ko so si v skoraj vseh volivnih okrajih stali »mladi« in »stari« nasproti. Po teh volitvah so se

valovi kmalu začeli polegati, nastopila je zopet sloga v slovenskih vrstah na Štajerskem.

Na Štajerskem sta bila glavna voditelja Staroslovencev Fr. Kosar in I. Rozman. Meseca avgusta 1869 so imeli lavantinski duhovniki zborovanje v Celju, na katerem so govorili o pisavi »Slovenskega Naroda«. Glavni govornik je bil Fr. Kosar, ki je poudarjal, da »so katoliški Slovenci najprej zvesti sinovi svete matere cerkve, pa tudi vseskozi narodnjaki, ki ničesar gorkeje ne želijo kot prave narodne omike milemu narodu«. Nove organizacije niso ustvarili, pač pa so pri deželnozborskih volitvah leta 1868. in pri državnozborskih leta 1873. nastopili štajerski Staroslovenci samostojno. Da staroslovenska struja ni bila nepomirljiva, kaže govor Fr. Kosarja na občnem zboru političnega društva v Mariboru, kjer je govoril: »Iz srca obžalujem neslogo in še več kakor to, srdito razdraženost v narodnem taboru, ki cela leta niti za trenutek ne pojenja in ki daje našim narodnim sovražnikom po raznih novinah toliko gradiva in povoda, zasmehovati nas in obrekovati... O, kako lepi so bili časi, ko smo vsi rodoljubje raznih stanov delovali vzajemno v slogi in ljubezni vsepovsodi... V laseh so si stari in mladi Slovenci, v laseh so si naši časnikarji, v laseh so si naši politikarji!... To je rana, ki nas hudo na srcu skli!... Stopimo zopet v eno kolo slovensko, naša prva stopinja bodi ta, ... da vsak po svoje dobro misli in hoče za narod; ne podtikajmo si dalje hudobnih in nepoštenih namenov! Naše edino orožje bodi prepričanje; svrha, katero nameravamo, sprava; način delovanja ljubezen; sleza, po kateri hodimo, potrpežljivost; in ni dvoma, da se v kratkem zopet snidemo ter kolo sklenemo okoli žrtvenika matere Slave!«

Leta 1888. je začel dr. Anton Mahnič v Gorici izdajati obzornik »Rimski katolik«, ki je začel s svojo odločno pisavo pripravljati dobo katoliške obnove v politiki in literaturi. Duhovi so se začeli ločevati in prvi katoliški shod leta 1892. jih je trajno ločil na Kranjskem ter pripravil tudi na Štajerskem tla novi generaciji. Leta 1894. je začel dr. Krek praktično delovati med slovenskim narodom. Ne samo s svojimi bogatimi idejami, tudi s svojimi pogostimi osebnimi stiki si je pridobil velik vpliv na tedanjo mlajšo slovensko štajersko generacijo. Da se je leta 1894. ustanovilo slovensko katoliško akademsko društvo »Danica« na Dunaju in leta 1901. »Zarja« v Gradcu, tudi ni ostalo brez vpliva za javno življenje na Štajerskem.

Leta 1891. se je ustanovila v Celju »Domovina«, ki je izhajala do leta 1908. Odslej je pri vsakih volitvah prišlo med Slovenci do sporov, vendar se je še na zunaj obdržala sloga. Leta 1900. je v Ptujju začel izhajati nemškutarski list »Štajerc« ter je izhajal do leta 1918. Ker je spretno poudarjal gospodarske potrebe, je dobival vedno večji vpliv, dočim je slogaška politika imela za glavno noto narodnost. Zato je bilo iz stvarnih vzrokov nerazložljivo in se da razlagati samo iz osebnih ambicij, da se je leta 1906. ustanovila narodna stranka z glasilom »Narodni list« (1906—1914) in »Narodni dnevnik«. Stranka je

zaplavala s polnimi jadri v liberalne vode. Leta 1907. se je ustanovila Slovenska kmetška zveza, ki je spajala katoliške kroge in ki je spravljala gospodarska vprašanja z ozirom na nemškutarsko početje v ospredje. Leta 1907. so se nemškutarji organizirali v Napredno zvezo. Proti »Štajercu« se je ustanovil »Naš dom« leta 1901., ki je pa leta 1910. postal glasilo katoliške narodne omladine. Leta 1909. se je ustanovila »Straža«. Slogaši so si ustanovili leta 1906. »Novi slovenski štajerc«, ki se je imenoval pozneje »Sloga«.

Od ustanovitve liberalne stranke na štajerskem ni prišlo več niti mimogrede do sloge. Le kratko premirje je zavladalo zadnje dve leti svetovne vojske, ko so se naposled vse slovenske, hrvatske in srbske stranke združile okoli jugoslovanskega prapora Slovenske ljudske stranke. Katoliško misleči krogi pa se od razcepa sem leta 1907. za politične zadeve zbirajo pod krovom Slovenske ljudske stranke, koje sestavni del je bila od vsega početka tudi Slovenska kmetška zveza za štajerske Slovence.

II.

Kakor je iz gornjega zgodovinskega ogrodja razvidno, lahko razločujemo, v kolikor pride v slovenski štajerski politiki svetovno naziranje v pošte, dve dobi: dobo sloge in dobo strankarskega življenja.

Doba sloge je bila doba narodnega probujevanja. Znanilka narodne ideje je bila inteligenca. Ker pa je bila ta, posebno skraja, v ogromni večini katoliških življenjskih nazorov, zato je bilo nemogoče, da bi kaka liberalna struja prišla do večjega razmaha. Majhni poskusi liberaliziranja, kakor oni v Celju, so se hitro samoposebi izjalovili. Do večjega spopada je prišlo okoli leta 1870. med Mladoslovenci in Staroslovenci. Toda, čeprav so katoliški krogi vstali takoj na krepko obrambo svojih načel, vendar sta jih globoko rodoljubje in modra uvidevnost zadržali, da bi že takrat za trajno razcepili slovenski narod, ki se je nacionalno še komaj začel zavedati, v več strank in tako oslabili njegovo odporno silo proti germanizatornim nakanam centralnih in pokrajinskih vlad. Po kratkem prasketarjenju med Mlado- in Staroslovenci je zopet prišlo do sloge. Toda pravega medsebojnega zaupanja med obema taboroma različnega svetovnega nazora od tega časa vendar le ni bilo več. Držala jih je še skupaj potreba narodnostnega prebujevanja.

Tudi za slogaško dobo je prišel čas zatona. Narodnostna ideja je bila že globoko ukoreninjena v narodnih masah, neprimerno bolj kakor na Kranjskem, kjer živa narodna zavest dolgo ni prodrla v vse ljudske plasti. Ljudstvo je začelo želeti, da ga vodijo voditelji tudi k razumevanju in uresničevanju drugih idej in potreb in se ne pečajo izključno samo z narodnostnim vprašanjem. Liberalnim elementom pa se je hotelo že tudi politične borbe po kranjskem vzoru in, z ozirom na naraščajoče število liberalne svetne inteligence, večjega vpliva med narodom. Tudi katoliškim krogom je slogaška suknja postajala pretesna. Katoliška struja je bila

polna volje za prosvetno, gospodarsko in organizatorično delo med narodom, a ni smela preko ozkih mej slogaškega programa. Videla je tudi, da gospodarsko zaostala in socialno neorientirana slogaška politika tira slovenske mase zopet v živahnije delujočo in od vladne strani favorizirano nemškutarsko politiko. Zato ni potočila solze, ko so liberalci l. 1906. razbili slogo in si ustanovili svojo stranko. Leta 1907. so imeli že tudi katoliški krogi svojo stranko.

Pretežna večina slovenskega naroda na Štajerskem se je oklenila katoliške stranke, kajti ljudstvo je bilo globokoverno, duhovščina vzorna. Ko je prišel Slomšek za škofa na Štajersko, je padla visoka stena zavestnega ali nezavestnega, izvirnega ali priučenega stanovskega separiranja, ki je delila škofa od duhovščine, a duhovščino od naroda. Slomšek je živel kot oče med svojo duhovščino, pazil nad njeno moralnostjo, skrbel za njeno izobrazbo, jo vodil iz župnišča med narod, jo opozarjal na potrebe ljudstva in jo učil z zgledom in besedo, da ljubi to ljudstvo. Slomšek je uvedel demokratizem v katoliške kroge na Štajerskem. Katoliška politika na Štajerskem še danes stoji na temeljih, ki jih je položil Slomšek. Na Hrvatskem se z velikansko težavo poraja katoliška stranka. Duhovščina je stanovsko med seboj razbita, bogatejši se še vedno rajši družijo s slivarji in inteligenco kakor z narodom, občevanje z narodom je od zgoraj navzdol. Spovednice brez spovednika, obhajilne mize brez obhajancev, različne pobožnosti pozabljene, cerkve tudi ob nedeljah prazne, gotovo pa brez moških. Nobeno čudo, da kljub naporom stranka s katoliškim obiležjem ne more naprej.

Prvi delavci izrazito katoliškega gibanja na Štajerskem so bili polni idej, ki so jih že drugod oznanjali Krek, Mahnič, Jeglič in drugi. Zato se je njihovo delovanje raztegnilo na vse politične in nepolitične panoge javnega življenja. Z ozirom na razmere na Štajerskem pa so morali še vedno posebej poudarjati narodnostno idejo in agrarno vprašanje. Narodnostna ideja jih je samaposebi napotila na najbolj dovzetno skupino naroda, na mladino. Zato je tudi Štajerska prva dala Slovincem mladinsko organizacijo, ki je danes na globoko dovedena malodane do dovršenosti, na široko pa še čaka svojega vrhunca. Skrb za gospodarska vprašanja je dala stranki prvotno ime Slovenska »kmečka« zveza in jo napotila na delo tudi za gospodarski blagor naroda. Tako je z lahkoto paralizirala nadaljnje prodiranje nemškutarske misli.

Že pred političnim razkolom se je od katoliške struje veliko delalo med narodom za prosveto. Ustanavljala so se bralna društva, v njih knjižnice, dramatični odseki, pevski in tamburaški zbori i. t. d. Dramatične, pevske, tamburaške prireditve z deklamacijami in poučnimi predavanji so bile na dnevnem redu. Začeli so se zidati društveni domovi, ki so postali šolska poslopja za javno ljudsko izobrazbo. V njih so se vršili socialni, zadružni in telovadni tečaji. Podvojilo se je prosvetno delo, ko so dobili po razkolu katoliški krogi proste roke. Intenzivno prosvetno delo je pokazalo tudi vidne uspehe. Na severni meji, kjer so Nemci z velikan-

skimi finančnimi žrtvami skušali napredovati proti jugu, se je mogel opazovati ravno nasprotni učinek. Slovenci so asimilirali nemški element in začeli prodirati proti severu. Nobena politična struja se ne more držati brez dela na znanstvenem in ljudskoprosvetnem polju, za inteligenco in ljudske mase mora ustanoviti svojo »šolo«. To je katoliško politično organizacijo, ki se je držala te resnice, rešilo iz vsake krize in ji bo tudi v bodoče najmočnejša opora, ako se bo hotela in znala držati dosedanjih maksim. V naši državi je edino katoliška struja v Sloveniji, ki je ustvarila najlepšo in najširšo prosvetno organizacijo. Posnemati so nas začeli že tudi Hrvati, dočim še med Srbi inteligenca ni znala najti pota med narod. Vse prosvetno delo je bilo od razkola naprej osredotočeno v Slovenski krščanskosocialni zvezi, ki se je leta 1906. ustanovila v Mariboru. Njeno nalogo je sedaj prevzela **P r o s v e t n a z v e z a**.

V gospodarskem oziru je katoliška stranka nadaljevala in izpopolnila delo na združnem polju. Kakor je slogaška inteligenca zaostajala s prosvetnim delom na deželi, tako tudi z združništvom ni hotela iti s pravo vneto med ljudi. Šele mi smo decentralizirali tudi združništvo ter ga razširili po vaseh. Seveda bi to ne bilo mogoče, ako bi obenem ne izvrševali tudi prosvetnega dela v tako velikem obsegu.

Katoliška akcija je delala vzajemno z narodom na vseh poljih, ga učila, bodrila in pritegovala k sodelovanju. Tudi v načinu političnega izobraževanja je nastal velik preokret. Naši govorniki so našli pot v zadnjo gorsko vas. Politike naša akcija ni smatrala za privilegij par Slovencev v mestih in trgih, ampak za znanost, s katero se mora pečati ves narod. Pravi demokratični duh je šel skozi vso deželo. Ž njim je rastla želja po izobrazbi, razumevanje vsega javnega življenja, trezno presojanje vseh, tudi svetovnih dogodkov in solidnost ter napredek v vsem gospodarstvu.

Krekova socialna šola je vzbudila javne delavce tudi za delavski in obrtniški stan. Tu se je imela bojevati katoliška akcija z največjimi težkočami, katere še tudi danes niso povsem premagane. Na eni strani so večkratne gospodarske krize s svojimi nenormalnimi posledicami vplivale motno na odnose med produktivnimi stanovi, med delavci, obrtniki in kmeti, na drugi strani pa katoliška akcija ni mogla, ni smela tekmovati z brezmejnimi demagoštvi drugih socialističnih strank, niti ni mogla dovoljno po mestih in trgih ščititi obrtnikov pred terorjem liberalne inteligence in polinteligence. Odkar so prišle po vojski marksistične socialistične struje v hudo notranjo krizo in se je tudi v mestih in trgih pomnožil in okrepil naš element, se nam tudi tukaj obetajo boljši uspehi.

Katoliška akcija bo ostala na štajerskem vplivna, dokler bo njena inteligenca med seboj složna, dokler bo ostala zvesta svojim vzvišenim načelom in dokler bo z neumornim delom med narodom osvajala njegovo zaupanje.

Od Slovencev na Kranjskem se politika štajerskih katoličanov dosedaj ni separirala, ampak živi ž njo v idejni in organizatorični skupnosti. Za

bodoče je le eno potrebno za Štajerce in Kranjce: da se ustvari ožja zveza s katoličani drugih narodov v naši državi, posebno s Hrvati in (kolikor pridejo v poštev) Srbi. Ne smemo pripustiti, da bi nam zgodovina kdaj očitala, da nismo znali gledati preko Sotle in Kolpe. Naš ideal v bodočnosti mora biti: jugoslovanska katoliška vzajemnost.

Josip Jeraj, profesor:

Štajerski značaj.

Ni lahka naloga štajerski značaj in temperament orisati, tiste skrite sile razkriti, ki vladajo in označujejo skoraj 600.000 Slovencev, ki prebivajo v spodnjem delu bivše štajerske krajine. Posebna poanta štajerstva se sploh težko označi.

Da moremo ugotoviti značaj in miselnost takega ljudstva, za to nam služijo razne metode.

Značaj ljudstva se da najbolje ugotoviti iz opazovanja ljudstva, njegovega mišljenja, po zemlji, v kateri raste, krvi, okolišu (miljeju), socialno-kulturnih razmerah, verstvu in zgodovinski tradiciji.

Vsi naštetí viri nas peljejo do spoznanja ljudstva, nobeden pa sam zase ne zadostuje. V 19. stoletju je prevladoval historizem; skušali so mišljenje in značaj ljudstva izvajati iz miljeja. Kmalu so spoznali, da je ta teorija enostranska, ker ne upošteva imponderabilia — pradoživljanja brezčasne duše, ki igrajo vendar glavno vlogo v ljudskem značaju. Vsled ponesrečenih poskusov nekateri mislijo, da je sploh nemogoče ugotoviti značaj takega ljudstva; zato so se povečini ukvarjali le z enostransko estetično-opisujočo metodo ugotavljanja ljudskega značaja. Čudno, da se niso zatekli k tistemu viru, ki je najbližji za pravo spoznanje ljudske naravi, to je opazovanje plemena in krajine.

Najlaže spoznamo celotno ljudsko psiho, ako opazujemo posamezne družine, njihovo tradicijo, rodovnike, domačo vas, krvno mešanje in duševno podnebje. A to še ne zadostuje, od družine, od individuv moramo preiti h kolektivnemu opazovanju večjih ljudskih skupin. Vprašanje je, kako nam ravno kolektivna masa kaže v velikih potezah poseben značaj ljudstva. Četudi bomo še tako natančno opazovali časovne in prostorne pogoje, kljub temu nam bo še nekaj ostalo, kar pripada brezčasni duši, ki triumfira tudi nad krvjo in pokrajino, gospodarskimi in kulturnimi razmerami.

Poskusimo orisati značaj štajerstva na podlagi krajine, plemena, kulturnega in gospodarskega obeležja, v katerem se razvija.

Štajerstvo ninitipokrvinitipokrajinipopolnom a enotno.

Po krvi so Štajerci po pretežni večini čistokrvni Slovenci, vendar so prihajali k njim tudi veliki dotoki od drugih narodov, od Nemcev, Ba-

varcev, po priseljevanju. To mešanje se izraža v dveh različnih tipih lobanje, brachykephalnem (kratka, oziroma široka glava) in dolichocephalnem (ozka glava).¹ Štajerci pa se niso mešali samo z nemštvom, ki jim je vtisnilo v dolgi dobi srednjega veka precej svoj pečat, temveč tudi z drugimi narodi. Srbohrvati so se naselili za časa Marije Terezije v mariborski okolici, celo Turki na Dravskem polju, in se pomešali z domačim prebivalstvom. Cela vrsta pristno turških imen in tudi telesna postava, močno zakrivljeni nosovi, pričajo še danes v teh krajih o krvnem mešanju z omenjenim narodom. Najbolj čista je menda še Savinjska dolina in Prlekija; Posavje kaže že nekoliko hrvaški značaj. Čisto posebno stališče zavzemajo med Štajerci že omenjeni Prleki, ki predstavljajo izrazit panonski tip Slovencev, ki se razodeva tudi v posebnem narečju.

Na podlagi krvno-plemenske analize ne moremo priti do enotnega tipa štajerstva, prav tako tudi ne na podlagi opazovanja krajine.

Zelena Štajerska je čisto upravičen naslov Štajerske, vendar bi se motil, kdor bi iz njega sklepal za enotnost štajerske krajine. Kaka velika razlika je med Slovenskimi goricami in Savinjsko dolino, podolgovatim in raztegnjenim Pohorjem in zaspanimi, k mysticismu vabečimi goricami pokrajine ob Sotli.

Krasna Savinjska dolina, bogata na hmelju in lesu, z nebotičnimi gorami in v solčnih žarkih se kopajočimi žitnimi polji in zelenimi travniki, ustvarja podlago za močno, kremenito, neupogljivo, ponosno pleme. In res, med njimi ne najdeš pritlikavcev, sami visokorastli, vitki, po obnašanju skoraj ošabni ljudje. Stik z visokimi gorami in življenje v lepih, bogatih, od visokih gor zaprtih ravninah ustvarjata tak človeški tip.

Kak kontrast so nasproti Savinjski dolini Slovenske gorice, slavna Prlekija. Ako Slovenske gorice opazuješ z vzvišenega prostora, se ti zdijo, kakor razburkano morje, valovita krajina, griček pri gričku, senčnate, zelene gorice, sama mehka poezija v pozemeljskem raju. Tu raste veselo, dobrodušno, malo čutno ljudstvo, naši panonski Štajerci, ljubeči petje, umetnost in resno delo. To je duševno najrazboritejši del štajerskega prebivalstva, domovina pesnikov, jezikoslovcev, znanstvenikov, političnih, gospodarskih in kulturnih delavcev (Miklošič, dr. Korošec, dr. Kovačič, Meško i. dr.).

Drugi prebivalci Štajerske predstavljajo nekak vmesni tip med Prleki in Savinječani. Pohorci so — njihovo pogorje se vleče — neokretni, počasi sprejemajoči, v narodnem oziru zaostali, sicer resni in žilavi. Prebivalci ob Sotli so precej podobni hrvaškemu značaju. Življenje v goricah, raztegnjene gorice, pastirsko življenje in živinoreja jim dajeta zagorski značaj, ki ima svojega tipičnega predstavitelja v Radiću. Sanjavost, nestanovitnost, sprejemljivost za različne novotarije, to so njihove tipične poteze, ki izhajajo iz njihovega pastirskega in malokmečkega življenja v

¹ Pr. Die österr.-ung. Monarchie in Wort u. Bild. Wien 1890. Str. 238 in sl.

naravi. Pastir leži na tleh ob živini, ki jo pase, in ždi v nebo ter sanjari. Ubogo življenje — gorice in male kmetije — ljudstvo tudi disponirajo k prevratnim mislim in nezadovoljnosti.

Kri in pokrajina individualizirata štajerski značaj, dajeta štajerstvu tisto pestrost in raznolikost, ki je zanj tako značilna.

Primerjaj mehkega, rahločutnega Meška, fantastičnega idealista Vraza s trdim, raskavim Aškercem, ki gre do skrajnih, brezobzirnih zaključkov v svojih nazorih. Mehke sanjave gorice ustvarjajo sanjajočega, čustvenega pesnika; kakor rahel zefir je poezija Meškova, kakor sanjajoči valovi počasne Drave je poezija Vrazova, ki se v nedoglednih ravninah zamišlja v nove, abstraktne svetove, sanjari o slovanskem mesijanizmu. Gorata Spodnještajerska, ki je tu pa tam jako skopa, pa ustvarja realistično poezijo Aškerca, ki je rezka in trda, kakor so trde skale, in gibčna ter brhka, kakor je gibčna in brhka bistra Savinja, ki namaka njegovo domovino. Njegove pesmi so kakor kvadri, trdi, neotesani, silni kamni, iztrgani iz osrčja zemlje, ki ga je rodila (dr. Ivan Prijatelj, Aškerčeva čitanka, str. 39).

Če krvno mešanje in pokrajina individualizirata in diferencirata štajerski značaj, ga družijo in napravlja enotnega ves kulturno-zgodovinski razvoj, milje, v katerem je rasel in doživljanje skupne usode.

Vse kulturno udejstvovanje štajerstva nosi znak socialnosti, mladega, še nedovršenega ljudstva, ki se šele zaveda svoje samobitnosti, še čuti povsod kolektivno in še ni prišlo do razglabljanja osebnih individualnih nijans in svojstev. To je rod, ki se že od začetka sem bori za svoje bistvo, zdaj napredujoč, zdaj pod silo tujih vplivov kloneč. Iz tega silnega, neprestanega in vse ljudske sile izčrpajočega boja za obstanek izhajajo tudi nekatere senčne črte na našem značaju, omahljivost, nezaupljivost in oboževanje tujstva.

Enotnost štajerskega tipa so pospeševali enotni kulturni vplivi. Dočim je bila Kranjska pod vplivi od dveh strani prihajajočih različnih italijanskih in germanskih kultur, je bila Štajerska, če izvezamemo Celje s Savinjsko dolino, bolj pod enotnim vplivom germanske kulture, ki je prihajala k nam preko Solnograda. Ta bolj enostranski vpliv germanske kulture se pozna po močno zastopani gotiki in renesansi v cerkveni umetnosti, dočim je barok, ki je ustvaril na Kranjskem tako sijajna dela umetnosti, pri nas manj zastopan.

Socialno potezo dobiva štajerski značaj in psiha vsled hudih bojev z Nemci. Povsod, po vseh mestih in trgih, so se med nami vgnezdili: izžemal je Štajerca nemški trgovec, tovarnar, uradnik, kvarili so ljudski značaj z razširjevanjem nemčurstva, ki je še danes rak-rana v štajerskem značaju. Stopnjema so izpodrinili Nemci vsled svoje gospodarske, politične in kulturne premoči Slovence, jim jemali košček za koščkom zemlje in jih hoteli s silo germanizirati. Nemci

so se dobro zavedali, da dobijo s Spodnjo Štajersko najlepšo zemljo, »biser« v Alpah — nemški pisatelj Bartsch roti v svojem romanu »Das deutsche Leid« Nemce, da podvržejo germanstvu Spodnjo Štajersko, ki je biser vseh nemških alpskih dežel — in da si z germanizacijo Štajerske postavijo prvo podlago za nemški most do Adrije.

S temi svojimi neizprosnimi in nevarnimi nasprotniki je začelo slovensko štajerstvo boj na življenje in smrt. Ta boj je vse njihove sile absorbiral, zato stoji vsa štajerska kultura v znamenju socialnosti. Vsi večji socialni pokreti slovenski imajo svoj začetek na Štajerskem. Tu se je začelo socialno-gospodarsko združeno gibanje (Vošnjak), na Štajerskem so se koncentrirali masni nastopi za pravice slovenskega naroda, sloviti tabori, ravnotako ima tudi jugoslovansko gibanje začetek pri nas (Stanko Vraz, gibanje za jugoslovansko deklaracijo), ker smo tukaj najbolj čutili potrebo kolektivnega nastopa vseh narodovih moči.

Socialno smer ima tudi štajerska literatura in vsi štajerski pesniki, pisatelji in umetniki imajo kljub velikim krajinskim posebnostim skupno socialno črto. To socialno orientacijo moremo zasledovati pri naših literatih od Vraza, Slomška, Meška do modernega realista Aškerca, kakor na upodobljajočih umetnikih Fr. Tratniku in G. A. Kosu, ki sta prva dala pobudo za prehod od hipnih vtisov živečega impresionizma k ekspresionizmu, iskajoč stalne duševne in socialne smeri.¹ Poezija Aškerca, kljub temu, da hoče biti moderni individualist, obožavati »jaz«, občutje posameznika, nehote prehaja v socialno smer, da postane socialni evangelij.

Kranjska, ki je doživljala bolj samostojno in neovirano kulturno življenje (deželna avtonomija Kranjske, ki je ni imela spodnja Štajerska!) in ni čutila takó potrebe narodne konsolidacije in skupnega nastopa, je dala življenje pesnikom, ki so izrečni individualisti, artisti, ki se ne pečajo toliko z narodno dušo, temveč predvsem aristokratično le z lastno osebnostjo (Prešeren, Župančič i. dr.).

Nekako plebejski, kmečki in pasivni značaj ima štajerska kultura tudi vsled tega, ker je v pretežni meri kmečka kultura; trgi in mesta so bili skoraj vsi v nemških rokah, tako da nismo imeli razen kmečke inteligence, ki je neposredno prihajala iz naroda, nobene druge. Odtod izhaja tudi navidezna superiornost kranjske kulture nad štajersko.

Še nekaj ne smemo pozabiti, da do jedra razkrijemo štajerski značaj, na štajersko globokovernost. Menda nikjer ni katoličanstvo tako prešlo v narodovo dušo, tako naivno, otroško prepredlo vsega njegovega bistva, kakor med Štajerci. To prevzetje vsega štajerskega bistva s katoličanstvom naprav-

¹ France Stele, *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih*, str. 132 in sl.

lja štajerski značaj tudi tako globok, intimen, domač in socialen.

Katoličanstvo daje vsakemu ljudstvu, ki se mu vda, neko mehko, globokočutno socialnost, smiselnost za bližnjega in skupno življenje. Če že pokrajinska, krvna in plemenska skupnost ljudi veže, da enako mislijo, čutijo, delajo, stori to še posebno verska skupnost katoličanstva. Dá mu neko posebnost mišljenja, posebne čednosti, neko posebno kurvo občutja, neki bistvenostni duh, ki ga katoliška skupnost bratov in sester v Kristusu v sebi nosi in na zunaj širi.

Arhimedična točka katoličanstva je zasidrana v onostranosti. Zato čuti vsaka katoliška duša prvotno dualistično. Pot k harmoniji je njena naloga. Četudi je katoličanstvu glavno onostranost, vendar ne zaničuje tostranosti, temveč jo hoče v bogopodobnosti izpopolnjevati. Vodilo ji je dogma, resnica ji je resnica, čisto vseeno, kaj volja k temu pravi. Volja resnice ne ustvarja, temveč jo samo išče.

V začetku je bila beseda, pravi katoličanstvo, v začetku je bilo dejanje, pa pravi moderni individualizem. Iz te ponižnosti in spoštljivosti pred resnico in absolutnostjo izvira katoličanu sreča v odrešenju od strani Boga, nikakor pa ne iz zmagoslavnega trumfa osebnosti, kakor to hoče moderni individualizem.

Daleč proč od vsakega egoizma jaza katoliška duša tudi zajednice ne ljubi radi sebe, temveč radi bližnjega, kakor je to storil sv. Frančišek, ki se je od vsega ločil, da se vsemu daruje do uničenja lastne osebnosti. Vse te bistveno onostranske lastnosti katoličanstva so čudovito zarisane v štajerskem značaju. Onostranska življenjska smer mu je tako prešla vžitje in bitje, da pozablja na lastno osebnost. Odtod izhaja tudi tista umirjenost, čuvstvena zadovoljnost štajerskega temperamenta, ki tako manjka modernemu vsled neprestanega dela in materialnega mišljenja upehanemu človeku.

V le-tej katoliški onostranosti štajerskega značaja ima svojo podlago tudi socialnost štajerskega mišljenja. Individualnost posameznika se zgublja v celoti, da dobi potem v celoti vse štajerstvo svojo posebno skupno nianso in barvo.

Štajerec je z verstvom tako prepočil svojo dušo, da se vse njegovo udejstvovanje, nehanje in mišljenje razvija le pod verskimi vidiki. S čudovito globokočutnostjo je prodril v bogato liturgično življenje katoličanstva in z njim pesniško poveljal vse svoje domače družinsko življenje in zunanje delo v naravi. Krasno je izrazil to vzvišeno liturgično spojitev Štajerca z vero Aškerc v »Vinski bajki«, prelepi pesmi v čast solnčnim štajerskim vinskim goricam.

Če človek opazuje štajersko ljudstvo, se mu zdi, da se v njem nahajata narava in vera v idealni sintezi. V štajerski duši je našlo liturgično

katoličanstvo odmev in popolno harmonijo z njegovim čustvovanjem. Zato ni lepšega kakor prizor naših belih cerkvic, zasenčenih od vinskih trt, zelenih smrek in vitkih topolov s pogledom na oddaljene, v nebo kipeče gore Savinjskih alp.

Tako moramo priznati, da je verstvo, kulturna tradicija in doživljanje skupne usode ustvarilo kljub geografičnim in krvnim razlikam vendar enoten, zraven globok, širok, čustven, a obenem precej elastičen značaj Štajerca, ki bo gotovo s svojimi vrlinami v bodočnosti bistveno pripomogel k razmahu slovenske narodne kulture.

C. C. Martindale S. J., profesor oksfordskega vseučilišča (Oxford):

Vzgoja gentlemena.¹

Gospod urednik:

Naprosili ste me, naj napišem nekaj misli o angleški vzgoji, v kolikor vzgaja to, kar razumemo pod besedo »gentleman«¹. Neglede na to, da ne morem Slovencem, ki so me lansko leto tako prisrčno sprejeli, odreči nobene prošnje, se mi zdi ta snov posebno primerna zato, ker ste jo naslovili name ob priliki mladinskih dnevvov, ki se bodo vršili, kakor ste me obvestili, v najkrajšem času v Mariboru. Odločno pa naglašam, da na noben način ne maram trditi, da Angleži v resnici imajo nekatere lastnosti, katere občudujejo, in bi jih radi dosegli; kaj še, da bi mislil, da jih drugi narodi nimajo! Tudi ne smatram, da more zgolj pouk ustvariti gentlemena, čeprav utegne časih doseči dober posnetek gentlemena. Kar končno razvije v človeku to, kar imenujemo gentlemanstvo, je neki notranji duhovni vir; in pravi gentleman je po vsem svetu enak, naj že pripada tej ali oni deželi in narodu, temu ali onemu družabnemu stanu.

Res je, da v Angliji besedo gentleman rabimo najprej o članih onega stanu, ki je bil skozi dolga pokolenja privilegiran, ni imel vsakdanjih skrbi za obstoj ter je zaradi tega, ker se mu ni bilo treba baviti s težkim delom, imel priliko in čas se duševno izobraževati. Seveda moremo pri marsikaterem članu tega stanu pogrešati prav vse lastnosti in vsak čut gentlemanstva v globljem pomenu te besede, četudi je sin kakšnega vojvoda; nasprotno nahajamo marsikatero lastnost gentlemanskega ideala, ali pa celo vse, tudi pri delavcu. Česar pri delavcu v tem oziru pogrešamo, je večkrat samo nebitvenega značaja (izvirajoče iz posebnih okoliščin njegovega življenja, katero mu odmerja primeroma ožji delokrog): n. pr. širokost pogleda in zmožnost, v danem momentu hitro najti pravo rešitev. Najbolje zna presojati vrednost značaja preprost, četudi popol-

¹ Izgovori: džentlmen.

noma neuk mož iz ljudstva; in, kar se tega tiče, se je odnekaj opazovalo, da ima n. pr. angleški vojak za oficirja vedno rajši človeka iz »gentlemanskega« stanu, nego onega, ki pohaja iz manj od sreče obdarovanih razredov. Najmanj pa ljubi naš vojak predstojnika, ki je prišel na vrh samo zaradi svojega bogastva. Kajti to je čisto brez dvoma, da golo bogastvo materialnih dobrin nima čisto nič opraviti z gentlemanstvom, ampak preveliko gmotno blagostanje zelo pogosto uniči tudi najbolj plemeniti značaj.

Sedaj pa hočem razložiti, kako se je vzgajal pri nas mladi človek, kojega starši se prištevajo h gentlemanom in ki tudi iz svojega otroka hočejo napraviti pravega gentlemana:

Ko je bil otrok, se je v družini od njega v prvi vrsti zahtevalo, da kaže največje spoštovanje očetu in materi, sploh vsem, ki so starejši od njega; prav posebno pa onim, ki so slabejši od njega, bodisi po letih, kakor so bratje in sestre, bodisi po socialnem položaju, kakor so služabniki. Kdor se nasproti revnejšim ali pomoči potrebnim ljudem vede ošabno in brezobzirno, je popolno nasprotje gentlemana. Potem so ga vadili govoriti resnico v vsakem slučaju brez izjeme. Tudi si ni smel česa sam dovoljevati; bilo mu je prepovedano jemati stvari brez dovoljenja, posebno pri mizi, in kadar so bili navzočni starejši, je moral zelo paziti, da se ni vmeševal v razgovor. Niso odobraval, ako se je kazal mehkužnega ali če je za vsako stvar jekal, posebno če se je udaril. Dobro se spominjam, kako me je moja dojilja tudi, kadar sem se hudo udaril, vselej opozorila, rekoč: »Mali gentlemani nikoli ne vekajo!« Potem so dečka učili, da se mora, ako se pri sportu ali kaki drugi igri umaže ali pa, ako pade s konja, kakor hitro mogoče do zadnje pičice očistiti, pa naj se mu zdi stvar še tako malenkostna in naj še tolikrat pade v prah in blato. Tudi se je smatralo za neplemenito, ako je otrok smatral luksuz in vsako udobnost sploh za nekaj neobhodno potrebnega.

Ko je bil otrok na ta način vzgojen, so ga poslali v »zasebno šolo«, ki je navadna osnovnica, in sicer okoli devetega leta. Tukaj je ostal do 14. leta. Potem je šel v kakšno »javno šolo«, ki pa ne pomeni državne šole, kajti pri nas nima država ali vlada absolutno ničesar opraviti s šolami. Nekatere izmed teh šol, kakor Eton, Harrow ali Winchester, so več sto let stare. Bistvene razlike med zasebnimi (osnovnimi) in javnimi (srednjimi) šolami ni; kar pa je velikega pomena, je to, da mora deček, ki se je v osnovni šoli dokopal do prvega mesta, bil za voditelja pri igrah in drugod, ter se smatral že za malega kralja, v srednji šoli začeti popolnoma iznova, da iz generala postane zopet korporal, in si mora brez kakršnihkoli predpravic zopet utreti svojo pot navzgor. To je izvrstno sredstvo za vsakogar, da si o sebi nič ne domišlja, posebno če pomislimo, da mora tudi na vseučilišču zopet iznova začeti, enak med enakimi, četudi je bil prvi v Etonu, tako da je zopet samo eden med mnogimi in se tako sam uči in si predvsem nič ne domišlja.

Ne sme se pozabiti, da se v Angliji, odkar je zapustila katoliško vero, ne poučuje nobena nadnaravna dogma, ampak samo neko nejasno verstvo, ki zabičuje vero v Boga, uči spoštovanje do Kristusa in zahteva, da je človek dolžan vselej ravnati se po svoji vesti. S šolskih katedrov se poučuje samo naravna etika. Vendar pa se ta nauk podkrepljuje po zelo strogi tradiciji, ki ima znatno vrednost za vzgojo značaja. Ta vzgoja ne dovoljuje nikomur, da bi se domišljavo postavljajal ali predrzno vedel v družbi, kateri sam pripada. Mladenci se na ta način prešinjajo z neko praktično skromnostjo, s smislom za hierarhično pod- in nadrejenost in predvsem s prepričanjem, da je čast odvisna od zaslug. Javno mnenje niti ne trpi, da bi se oni, ki se z ničemer niso odlikovali in so neznatni, oblačili na nenavaden način; in res si morajo taki prej pridobiti v šoli kakšno stališče, preden se smejo postavljati s kakšno posebnostjo. Sicer pa ravno tako neradi vidijo, če se kak večji gospodič napihnjeno postavlja. Res da ima ta način vzgoje lahko za posledico neko šabloniziranje duha in da more časih ovirati razvoj kakšnih posebnih lastnosti, zlasti literarnih in umetniških. Vendar pa ta vzgoja dá mladencu to, kar vse svoje življenje najbolj potrebuje: zavest, da je dolžan se podrejevati, in sposobnost, dobro zavzemati mesto, kamor je postavljen.

Drugo izborna vzgojno sredstvo je sport. Ta mladeniča najprej nauči, da se ne zmeni za fizično bol. Poglavitno pa je poštenost v igri. Goljufija se smatra za najhujši zločin in celo prekrševanje najmanjšega pravila se kaznuje s hudimi kaznimi. Zato pomeni v angleščini igrati toliko, kakor biti vseskozi pravičen in pošten, nikakor pa ne gledati na lastno korist ali iskati kakšne prednosti ter stremeti za zmago po lokavosti. Na angleški način gojeni sport pa mladeniča tudi uči, da podreja svoj interes, svojo željo po zmagi in svoje sposobnosti družbi, oziroma stranki, v kateri igra. Ako igralec vidi, da njegov tovariš s svojo igro lahko bolj koristi stranki nego on, rad žrtvuje svoj lastni eventualni uspeh. Kdor se tako uči vsak čas samega sebe premagati, pustiti drugemu prednost v korist celoti in se odreči osebnim uspehom v prid splošnosti, si je priboril dragoceno čednost za vse življenje, ki mu je neobhodno potrebna v vsaki javni službi, najbolj pa v politiki. Pravi mož pa tudi veselje nad igro kot tako više ceni nego zmago. On ne bo samo skrbno pazil na to, da nima niti najmanjše prednosti pred svojim nasprotnikom, marveč bo tudi želel, da se nasprotnik kolikor mogoče bolj izkaže. Nihče ne zaničuje nasprotnika, ako je poražen, in obedve stranki sta prvi hip po najljutejši borbi, pa naj je še tako dolgo trajala, najboljši prijateljici. Suniti človeka, ko leži, je najgrša stvar na svetu. Le nizkoten človek misli, da je to najbolj pripraven moment, ko moreš nasprotnika potolči do konca. Toda pravi borilec bo gledal, da prav tedaj dá svojemu nasprotniku priliko, da se zopet popravi, in mu bo celo v to pomagal ter mu ploskal, ako bo mogel borbo zopet nadaljevati.

Kakšno vrednost predstavljajo take plemenite lastnosti, ako se ustaliijo, v političnem življenju, je na prvi pogled jasno. Tak mladenič bo, kadar bo kot mož poklican v politično areno, tudi kot zvest strankar stal visoko nad tisto zagrizenostjo, ki ne podreja stranke ob-
čemu blagru, ampak stranko postavlja nad obči bla-
gor. On bo iz vsake borbe, v katero se lahko zaplete državlján, iz-
ključeval vsakršno sovraštvo in nepoštenost. Zato
je značilno, da se v Angliji ona stranka, ki se v danem momentu nahaja
v opoziciji zoper vlado, imenuje »opozicija Njegovega Veličanstva«. To
pomeni, da morata obe stranki v slučaju spopada varo-
vati poštenost, dano besedo in odkrito prepričanje. Položaj kralja pa, ki je nad strankami in njih politiko, ga usposablja, da
se za obedve stranki enako zanima in se nasproti vsaki vede s popolno
pravičnostjo. In priznava se, da je za vladajočo stranko zelo dobra stvar,
ako ima nasproti sebi strogo opozicijo.

Gentleman mora imeti še nekatere druge lastnosti, toda o teh mi
ni lahko govoriti, kajti Anglež ne odkriva rad svoje duše in rajši trpi,
da ga imajo za slabšega nego je, kakor da se njegove dobre lastnosti
vlačijo na dan. V tem oziru je podoben divjaku, za katerega je to, kar
je sveto, obenem skrivno. Ena izmed teh lastnosti je finost. Kardinal
Newman je dejal, da je morebiti najboljša označba gentlemána ta, da
je človek, ki nikoli ne bo lahkomišljeno prizadjal komu kakšne bolečine;
in pri tem seveda ni mislil toliko telesne kolikor duševno bolečino. Naj
koga še tako obsojamo, si vendar moramo prizadevati, da ostanemo
napram njemu pravični in ne ranimo preveč njegovih čuvstev. Druga
lastnost je neke vrste čistost mišljenja. Najsi je človek še tako
malo zmožen, ravnati se vztrajno po moralnih zakonih, vendar mu bo žal
priznati, da ima »nečisto mišljenje«, in bo rajši segel po stvari, ob kateri
ne bo prišel v nasprotje s svojimi dolžnostmi in se mu ne bo treba kesati.
Ni samo hinavščina, ki prepoveduje pravemu, dobremu Angležu, da bi
govoril o svojih prestopkih ali se z njimi postavljál. Po njegovem mnenju
je poudarjanje takih reči znak nizkotnega mišljenja.

* * *

Ob koncu moram priznati, da čim višji je vzor, tem težje je dejansko
vseskozi po njem živeti. Tekom življenja stremljenja in vzori mladosti
često zatemnijo ali celo docela ugasnejo. Toda v pravem gentlemanu
ostanejo in še lepše vzrastejo. Naj rečem končno še to: Najpopol-
nejši gentleman je tisti, ki je najbolj nesebičen in ki
najmanj misli na se. Čim bolj čuti, da ima nekatere dobre last-
nosti, tem manj je sam s seboj zadovoljen in tem bolj je pripravljen
drugim služiti.

Fran Kovačič, profesor:

Štajerski Slovenci v znanstvu.

Že v prejšnjih stoletjih se slovenski narod v štajerski kronovini lahko ponaša z lepo vrsto učenih mož, ki so delovali na znanstvenem polju. Med Slovenci samimi takrat še niso bili dani pogoji za znanstveno delo, pisali so torej ti možje v tujem jeziku, latinskem in nemškem. Omenimo le nekatere teh mož.

V 15. stol. je živel dr. Tomaž P r e l o k a r, rojen v Celju ali bližnji okolici. Bil je doktor obojnega prava in se je posvetil duhovskemu stanu. Mlademu Maksimilijanu, poznejšemu cesarju, je bil učitelj iz latinščine in slovenščine, ker ta cesar je znal tudi slovenski. Prelokar je slovel kot zelo učen mož in izvrsten govornik. Umrl je kot škof v Kostnici ob Bodenskem jezeru leta 1496.

Pravo čudo učenosti je bil Ivan Žiga P o p o v i č, rojen v Arclinu pri Celju leta 1705., umrl blizu Dunaja 1774. Pečal se je z rastlinstvom, zgodovino in jezikoslovjem. V poznavanju nemščine je prekašal celo takratne nemške učenjake. Poznaval je tudi slovanske jezike in se v svojih spisih kaže povsod Slovana. Kopitar ga je imenoval največjega učenjaka tedanje dobe.

Nemcem so štajerski Slovenci dali prve cerkvene zgodovinarje, tako dr. Gašparja R o j k a in dr. Matija R o b i č a. Rojko se je narodil pri Sv. Petru pod Mariborom l. 1744. Leta 1766. je postal duhovnik. Marija Terezija ga je imenovala za profesorja filozofije, leta 1774. je prevzel cerkveno zgodovino na graškem vseučilišču. L. 1782. ga je cesar Jožef II. poklical za profesorja cerkvene zgodovine v Pražo, kjer so ga doletele razne visoke časti. Umrl je kot prošt v Prazi leta 1811. Izdal je lepo vrsto spisov cerkvenozgodovinske vsebine. Po mišljenju je bil popolni jožefinec.

Ko se je v 19. stoletju začelo bujnejše razvijati slovensko slovstvo, je bilo treba najprej misliti na preprosto ljudstvo. Polagoma se začne razvijati tudi domače znanstvo in pri tem so štajerski Slovenci častno zastopani. S l o m š e k je bil, ki je prvi sprožil že l. 1845. misel, da se osnuje literarno društvo za izdavanje poučnih spisov. Starokopitna avstrijska vlada je takrat prepovedala ustanovitev takega društva. Končno se je ta ideja ustvarila l. 1863. z ustanovitvijo M a t i c e S l o v e n s k e. Pobudo je zopet dal po Slomšekovi smrti mariborski kanonik K o s a r in 10 štajerskih rodoljubov je zložilo prvi sklad za Matico z darili po 50 gld.

Ko se je l. 1860. v Avstriji začelo ustavno življenje, se je v slovenskem slovstvu začelo razvijati polagoma tudi znanstveno delovanje, ki ima — naravno — prve čase le poljudno-poučni in diletantski značaj. Štajerski Slovenci so zopet tu pridno sodelovali.

V najožji zvezi z narodno probujo je bila domača zgodovina in štajerski Slovenci so dobili prvi tako zgodovino v svojem jeziku. To so »Dogodivšine štajerske zemle«, ki jih je spisal in izdal v

Gradcu l. 1845. Anton K r e m p l, župnik pri Mali Nedelji (umrl 20. decembra 1845). Jezik je okoren in knjiža ne zadošča zahtevam znanstvene zgodovine, toda za svoj čas je bila ogromnega pomena. Čitala se je mnogo, močno je vzdramila narodno zavest pa tudi zanimanje za domačo zgodovino. Začetek je bil storjen in z naprej nastopajo po vrsti možje, ki obdelujejo domačo zgodovino in jo vedno bolj dvigajo do prave znanstvene višine.

Velikanski ugled, nele med domačini, marveč tudi v tujem svetu je imel svoj čas D a v o r i n T r s t e n j a k, roj. pri Sv. Juriju na Ščavnici l. 1817., umrl kot župnik v Starem trgu l. 1890. Bil je zelo gibčnega duha in neumorno delaven. Njegov priljubljeni predmet je bila najstarejša slovenska zgodovina in jezikoslovje. Žal, se je zaril preveč enostransko v bajeslovje in samovoljno etimologijo, zato njegovi spisi danes nimajo veliko znanstvene vrednosti, a to prehodno dobo je moralo prehoditi slovensko zgodovinoslovje, da je končno prišlo na pravo kritično pot.

Velik napredek se opaža v zgodovinskih spisih Ignacija O r o ž n a. Rojen je bil v Laškem l. 1819. in umrl kot stolni prošt v Mariboru l. 1900. Izdal je l. 1854. v slovenskem jeziku »C e l j s k o k r o n i k o«. V nemškem jeziku pa je izdal od l. 1875. do 1893. osem zvezkov, v katerih je opisal zgodovino večine lavantinskih dekanij. Njegovo zgodovinsko pripovedovanje je vedno mirno, stvarno, oprto na vire, zatoorej imajo njegovi spisi še dandanes neprecenljivo vrednost.

Neutrudljiv zbiratelj zgodovinskih podatkov po raznih arhivih za naše kronike je bil Matej S l e k o v e c, roj. pri Negovi l. 1846., župnik pri Sv. Marku niže Ptuja, umrl l. 1903. Njegova zbirka ima še sedaj veliko dragocenost.

Od l. 1903. je znanstveno, zgodovinsko in narodopisno delo osredotočeno v mariborskem »Z g o d o v i n s k e m d r u š t v u«. Dotlej so pač imeli Nemci svoje Muzejsko društvo v Celju in Ptuj, Slovenci so pa v svoji kratkovidnosti pošiljali svoje starine in umetnine rajši v Gradec. »Zgodovinsko društvo« je v 20 letih izvršilo velikansko kulturno delo: izdalo je doslej 19 letnikov. Časopisa in več monografij, v katerih je shranjeno ogromno zgodovinskega in narodopisnega blaga, ustanovilo je narodni muzej, arhiv, študijsko knjižnico. Sodelovali so pri Časopisu naši najodličnejši učenjaki, tudi izvenštajerski, kakor dr. Štrekelj, dr. Kos, dr. Gruden in Korošec dr. Fr. Kotnik, ki obdeluje zlasti koroško narodopisje. Zlasti so pa sodelovali rojeni štajerci: dr. Kidrič, dr. Ilešič, A. K a s p r e t, ki je bil do l. 1916. urednik »Časopisu«, od l. 1917. ga urejuje profesor Franc K o v a č i č, ki je sedaj društveni predsednik. M. L j u b š a, bivši kaznilniški kurat v Karlavi v Gradcu, ki je spisal več zgodovinskih spisov tudi v nemškem jeziku, prerano umrl dr. S t e g e n š e k, marljiv in ženialni raziskovalec umetniške zgodovine, ki je izdal tudi dve knjigi o umetniških spomenikih v gornjegrajski in konjiški dekaniji, ter je l. 1914. začel izdajati posebno glasilo za zgodovino umetnosti

»Ljubitelj krščanske umetnosti«, ki je pa med vojno prenehal. »Zgodovinsko društvo« je sprejelo v svoj delokrog tudi Prekmurje že pred 20 leti, ko se še nikomur ni sanjalo, da bo Prekmurje kdaj priključeno ostali Sloveniji.

Slovenska bogoslovna znanost v ožjem pomenu ima za pravo svoj početek med štajerskimi Slovenci. Temelj ji je položil S l o m š e k, ko je l. 1859. ustanovil v Mariboru bogoslovno visoko šolo ter odredil, da se razni predmeti poučujejo v latinščini in nemščini pa tudi v slovenščini, in to v tistem času, ko slovenščina v višjih šolah ni imela nobenih pravic. Za časa škofa N a p o t n i k a se je v Mariboru l. 1898. ustanovilo posebno glasilo za bogoslovno vedo, »Voditelj v bogoslovnih vedah«, o katerem prav pravi dr. Glaser v svoji zgodovini slovenskega slovstva, da »je otvoril bogoslovnim vedam med Slovenci novo dobo«. Urednik mu je bil do l. 1909. prof. F r. K o v a č i č, potem dr. F r. L u k m a n, l. 1916. je list med vojno prenehal in ga je po otvoritvi ljubljanske univerze nadomestil l. 1920. »Bogoslovni vestnik« v Ljubljani, kateremu je urednik štajerski Slovenec dr. L u k m a n. Krož »Voditelja« se je zbrala dolga vrsta pisateljev, ki so obdelovali različne bogoslovne panoge: dogmatiko, pravo, moralno bogoslovje, cerkveno zgodovino, biblične vede, praktično bogoslovje. List je že takrat obračal pozornost na vzhodno cerkev in njeno bogoslovje.

Nekoliko manj so štajerski Slovenci obdelovali modroslovje. Nekaj modroslovnih razprav je spisal dr. P a j k, Logiko je izdal v Mariboru l. 1887. varaždinski profesor, štajerski rojak dr. Jos. K r i ž a n. Prof. K o v a č i č je napisal nekaj filozofskih razprav v »Katoliškem Obzorniku« in v »Voditelju« ter l. 1905. izdal posebno knjigo »Ontologijo« ali občno metafiziko. Potem je prešel na zgodovinsko polje.

Najbolje so menda štajerski Slovenci zastopani na jezikoslovnem polju. Od starejših sta omeniti Jurij C a f in Anton M u r k o. Prvak slavistov in sploh eden največjih evropskih jezikoslovcev 19. stol. je bil dr. F r. M i k l o š i č, rojen v Radomerščaku pri Ljutomeru l. 1813., umrl na Dunaju l. 1891. Poleg Miklošiča imajo štajerski Slovenci več drugih zaslužnih jezikoslovcev, kakor Jos. Š u m a n od Sv. Ane v Slov. Goricah, Maks P l e t e r š n i k iz Pišec, izdajatelj velikega slovensko-nemškega slovarja, F r. W i e s t h a l e r iz Celja, dr. Jakob S k e t iz Sladke gore - Zela nadarjeni in marljivi, a prezgodaj umrli jezikoslovci dr. Vatroslav O b l a k je bil rojen v Celju 15. maja 1864. L. 1894. je postal privatni docent slovanskega jezikoslovja na graškem vseučilišču, ali umrl je že 15. aprila 1896 na sušici. Dasi še mlad, je spisal dolgo vrsto jezikoslovnih razprav v Jagićev »Arhiv«, v Letopis Matice Slovenske in v Ljubljanski Zvon. Da bi spoznal naša narečja, je prepotoval skoraj vse slovenske dežele in prišel celo v Macedonijo, kjer so ga pa turški žandarji zaprli v Solunu in le na posredovanje ruske vlade so ga turške oblasti izpustile.

Ko bi mu bilo dano dalje živeti, bi bil gotovo dosegel Miklošiča in Jagića. Med sedaj živečimi uživa poseben ugled praški vseučil. prof. dr. Matija Murko, rojen pri Sv. Urbanu blizu Ptuja l. 1861.

Pravo je med štajerskimi Slovenci začel obdelovati dr. Radoslav Razlag, rojen v Radoslavcih pri Ljutomeru l. 1826., umrl l. 1880., ki je že l. 1861. začel izdajati »Slovenski Pravnik«, ki je bil izvrsten pomoček za uvedbo slovenščine v vsakdanje pravno življenje, žal, da radi malomarnosti takratnih praviških krogov ni mogel dalje izhajati. Drug zaslužen pravniški pisatelj je bil dr. Ivan Dečko iz Središča, odvetnik v Celju in štajerski deželni poslanec.

Tudi v zdravilstvu je ledino oral že l. 1864. velezaslužni mariborski rodoljub dr. Matija Prelog, ki je omenjenega leta izdal svojo »Makrobiotiko«, zelo važno knjigo, spisano po slavnem Hufelandu, v kateri zlasti mlade ljudi uči, kolikega pomena za zdravje in dolgo življenje je, če se človek drži moralnih zakonov.

Pri zgradbi celokupnega znanstva so torej štajerski Slovenci dali odličnih in marljivih delavcev. Naj nam dobrotno nebo tudi v prihodnje da mož, ki bodo z lučjo svojega uma Slovencem razsvetljevali pot do pravega in blagonosnega napredka!

Josip Hohnjec, narodni poslanec:

Katoliško društveno prosvetno gibanje na Štajerskem.

Veliki hrvatski in jugoslovanski škof dr. Josip Juraj Strossmayer je svojemu duhovništvu l. 1895. v »Glasniku biskupije bosanske i srijemske« sporočil te-le znamenite besede: »Zakon svete ljubavi, koju narodu dugujeemo, zahtijeva od nas, da narod svoj nada sve ljubimo i da živo u duši i srcu svomu osjetimo, da je sloboda, prosvjeta, život, svjetlost, snaga, pobjeda, slava i neumrlost naroda sa našom vlastitom slobodom, sa našom vlastitom prosvjetom, sa našim vlastitim životom, sa našom vlastitom čašći, sa našom vlastitom pobjedom, sa našom vlastitom slavom i sa našom vlastitom neumrlosti nerazrješivim načinom spojena. Od Boga bi samoga zapušten i zabačen biti morao, koji bi svoj vlastiti narod zapustio i zabacio, osobito pak, ako je ma iz kakvih uzroka, a osobito, ako je bez svoje vlastite krivnje zaostao. U tomu osobito slučaju valja sve učiniti i žrtvovati, da nam se narod čim prije podigne i do ove visine uspne, na kojoj ostali učeni i razvijeni narodi stoje.«

Za slovensko duhovščino bi tak apel v 10. desetletju preteklega stoletja pomenjal velik anahronizem. S takimi in s sličnimi besedami je slovensko duhovščino in njej po mišljenju sorodno razumništvo že v 4. desetletju 19. stoletja klical, opominjal in bodril veliki buditelj in prosvetitelj slovenskega naroda, Anton Martin Slomšek. »Le bistrimo si glave, ne

dremajmo zaspani, rodovom drugim vsi prodani!« Ta klic našega prosvetnega klicarja se je razlegal ter je odmeval po vsi Sloveniji.

S tem se naš narodni prosvetitelj ni zadovoljil. Da bi njegov poziv ne ostal glas vpijočega v puščavi, je sam krepko prijel za plug ter oral puščobno ledino ljudske prosvete. Kmalu so se mu pridružili drugi orači, katerim je srce polnila ista ljubav do teptanega in zanemarjenega slovenskega ljudstva. Ledina je bila skoro zorana in zlatna semena so bila posejana. Naš veliki sejalec je sejal v dušo naroda tole glavno seme: »Vrli Slovenci! Prava vera bodi vam luč, materni jezik bodi vam ključ do zveličanske narodne omike.«

Te svoje sejalnice z zlatim semenjem škof Slomšek ni dal iz rok do svoje smrti. Kratko pred smrtjo je slovesno izjavil: »Pustite Slovencem dve reči, ki sta nam dragi kakor svetle oči; sveto vero katoliško in pa besedo materno. Po nemščini se je svoje dni kriva vera v naše kraje vrinila, po nemščini se nam tudi v naših krajih ponuja. Pade naša prava vera, pade tudi naša sreča, smo trdni Slovani, bomo tudi zvesti kristjani. In to nam Slovencem čez vse velja!«

Ob veliki Slomškovi ljubezni do slovenskega naroda so se v nemali in navduševali oni prosvetni delavci, ki so med slovenskim ljudstvom po Slomškovih načelih širili zveličansko narodno omiko. Sredstva, ki so jim v to svrho služila, so bila: knjiga, govor, društvo. Poslednje sredstvo — društvo — se je jelo vedno bolj poudarjati in uporabljati.

Razlog je val svobodomiselstva, ki je prodiral po Evropi, pljuskal preko katoliških držav ter se tudi ni ustavil pred mejami slovenske zemlje. Organizirani sili svobodomiselstva, nastopajočega v obliki liberalizma, radikalizma in socialne demokracije, se je mogla uspešno postaviti v bran samo kolektivna moč, ki se zbira po društvih.

Najjačja duševna potencia, ki se je zadnji dve desetletji preteklega stoletja med Slovenci postavila proti svobodomiselstvu in njegovemu razruševalnemu delu med slovenskim narodom, je bil dr. Anton Mahnič, urednik »Rimskega katolika«, poznejši škof na Krku. Najvišja cerkvena instanca, Sveta stolica, je bila nad liberalizmom izrekla svojo sodbo in obsodbo. Papež Leon XIII. je v svoji okrožnici »Libertas« leta 1888. o liberalcih in liberalizmu izjavil med drugim sledeče: »Mnogi posnemajo Luciferja, čigar je tista brezbožna beseda: 'Ne bom služil', in težijo pod imenom svobode po neki brezpametni nebrzdani drznosti. Taki so ljudje, ki se hočejo imenovati svobodnjake = liberalce, izposodivši si ime od besede libertas = svobode, prostosti.« In njegov prednik Pij IX. je liberalizem, ki je hotel zagospodovati po vseh katoliških deželah ter se je ponekod že oblastno uveljavil, obsodil z žigom »pestis perniciosissima« (najpogubnejša kuga).

Izjave in odločitve najvišje katoliške cerkvene instance je dr. Mahnič vestno in vneto slovenskemu narodu tolmačil, jih z vsemi pripomočki svoje globoke filozofske in teološke izobrazbe branil ter iz njih z radikalno doslednostjo svoje logike izvajal zaključke za prakso javnega živ-

ljenja. Cilj, ki mu je bil pred očmi, je bila katoliška ljudska stranka, kateri je ideologično pripravil pot ter ji hkrati določil glavno geslo: »Bog in vera nad vse drugo, narodom pravica, krščanskemu ljudstvu vstajenje!«

Prvi slovenski katoliški shod, kateremu je dr. Mahnič v »Rimskem katoliku« določil namen: »da se v nas obudi zavest katoliškega naroda, ponos katoliškega imena, da se naše moči združijo in organizirajo za javno skupno postopanje na podlagi večnih katoliških načel«, in ki se je vršil v Ljubljani 30. in 31. avgusta 1892, je preciziral in določil program za katoliško akcijo med slovenskim narodom. Po katoliškem shodu se je med našim narodom začelo živahno organizatorično delo na vseh poljih javnega življenja: na gospodarskem, političnem, socialnem in kulturnem. Naš »Slovenski Gospodar« je pravo zadel, ko je I. slovenski katoliški shod imenoval »dejanje, vredno, da se zapiše v zlatih črkah v zgodovino slovenskega ljudstva, dejanje zgodovinske vrednosti«.

Na čelo te akcije je stopil mož bistrega duha, plemenitega srca, temeljitega znanja, krepke volje in železne vztrajnosti; dr. Jan. Ev. Krek. Vse važnejše organizacije, ki so v težkih dneh podpirale in ohranile naš po številu majhen narod ter mu v krogu drugih dostikrat sovražnih narodov zasužuralo obstoj in napredek, so tesno zvezane z dr. Krekovim imenom. Dr. Krek je tudi oče naše velike vseslovenske izobraževalne organizacije, Slovenske krščansko-socialne zveze v Ljubljani, v kateri je bilo od leta 1898. osredotočeno vedno bolj rastoče ljudsko-izobraževalno delo med Slovenci.

Cim bolj je rastlo število prosvetnih organizacij na Štajerskem, tem bolj se je javljala potreba avtonomne štajerske izobraževalne zveze. Dne 29. novembra 1906 se je ob navzočnosti dr. Kreka za Slovensko Štajersko osnovala posebna Slovenska krščansko-socialna zveza s sedežem v Mariboru, ki je včlanjena pri osrednji zvezi v Ljubljani. Na I. občnem zboru štajerske zveze v Ptujju 28. novembra 1907 je bilo izkazanih 73 društev, na II. v Celju 22. novembra 1908 100, na III. v Šmarju pri Jelšah 19. dec. 1909 120, na IV. v Mariboru 6. aprila 1911 133, na V. v Braslovčah 23. jun. 1912 148, na VI. pri Sv. Križu na Murskem polju 27. aprila 1913 154, na VII. v Mariboru 3. aprila 1914 167 društev, 61 mladeniških in 77 dekliskih zvez, t. j. 138 mladinskih zvez.

Prosvetno organizacijo na Štajerskem sta vodila dr. Korošec kot predsednik in dr. Hohnjec kot podpredsednik Slovenske krščansko-socialne zveze od njene ustanovitve do občnega zbora v Mariboru dne 30. aprila 1919, na katerem je bil za predsednika izvoljen narodni poslanec dr. Hohnjec, dr. Korošec, minister-podpredsednik kraljevine SHS, pa je bil izbran za častnega predsednika. Drugi važnejši prosvetni delavci na Štajerskem so bili: Franc Gomilšek, Evald Vračko, dr. Anton Jerovšek, Franjo Žebot, dr. Franc Kovačič, dr. Karol Verstovšek, dr. Karl Capuder itd. Med ženskami slovijo kot organi-

zatorice deklških zvez: Marija Drev, Pepca Senica, Terezija Sketa, Terezija Nemeč, Erna Razlag.

Omeniti bi menda še bilo dve lastnosti, ki sta štajerski izobraževalni organizaciji vedno bili svojski. Prva je intenzivno delo za mladino. To je vpliv šole velikega narodnega vzgojitelja Slomška, ki je vedno ponavljal svarilo: »Kdor mladosti čas zamudi in se pridno ne uči, bo vse svoje žive dni in tudi v večnosti na izgubi.« Te besede so bile naslovljene ne samo na mladino, marveč v isti meri tudi na vse prijatelje mladine in naroda. Saj pomenja zamuda časa mladosti, ki mora biti posvečen izobrazbi, pouku in vzgoji, izgubo ne samo za poedinca, temveč za ves narod.

Zato so si voditelji naših izobraževalnih organizacij vedno bili v svesti, da bi omejitve na odrasle pomenjala izključitev več kakor polovice naroda od izobraževanja. Radi tega so posebno pozornost obračali mladini, katero so v okrilju izobraževalnih društev zbirali v posebnih skupinah; v mladeniških in deklških zvezah. Še preden je bila zasnovana organizacija in preden se je mogla uživati med narodom, so mladeniške zveze vzgojevale značajne in izobražene mladeniče in z njimi prispevale najboljši kontingent za Orla. Tudi dandanašnji mladeniške zveze niso postale nepotrebne, marveč po mnogih krajih plodonosno delujejo, nadomestujoč Orla, kjer krajevne prilike zanj niso ugodne, kjer pa obstaja, mu donajajo najboljše fizično in moralno hranivo.

Štajerska specialiteta so deklške zveze, ki niso mogle vzkliti tudi na kranjskih tleh, kjer so se smatrale kot nekaj zmanjšek za Marijine družbe. Dolgoletno štajersko izkustvo je dokazalo, da temu ni tako, marveč da so deklške zveze ponekod nadomestilo za zgolj versko organizacijo, drugod pa njeno izpopolnilo v pravcu splošne izobrazbe in vsestranske prosvete.

Posebno obeležje so naši prosvetni organizaciji na Štajerskem dajali in deloma še danes dajejo veliki mladeniški in deklški shodi, na katerih nastopajo mladeniči in mladenke z lepimi govori, v katerih navdušujejo svoje tovariše in tovarišice za krščanske in narodne ideale.

V našo mladinsko organizacijo je bilo položeno veliko dela, njej je bilo posvečeno mnogo truda in napora. Delo pa ni bilo zaman. Trditi smemo, da ni nobena druga panoga prometne organizacije rodila toliko in tako lepih sadov, kakor naša mladinska organizacija.

Drugo svojstvo naše prosvetne organizacije na Štajerskem je bilo njeno narodno-obrambno delo. K temu nas je silil nemško-nacionalni imperializem, ki je hotel slovensko zemljo pretvoriti v branišče nemštva ter Slovence odtujiti njihovi narodnosti. Kakšna nevarnost nam je pretila, se vidi med drugim iz tega, da je društvo »Südmark« od l. 1906. do aprila 1914 izdalo za nemško naseljevanje na Spodnjem Štajerskem za ono dobo ogromno vsoto 1.206.460 K, od katere se je 1.091.593 K porabilo samo za št. Ilj nad Mariborom. Da smo se v polni meri zavedali te nevarnosti ter storili vse, kar je bilo v naših močeh, da ji pridemo v okom,

to dokazujejo zapisniki odborovih sej Slovenske krščansko-socialne zveze v Mariboru do srede leta 1914.

Tudi poedine naše prosvetne organizacije so v tem oziru docela izvršile svojo dolžnost. Zato sem mogel na slovensko-hrvatskem katoliškem shodu v Ljubljani l. 1913. kot govornik o »katoliškem izobraževalnem delu« izjaviti: »Naše izobraževalne organizacije so tudi, kar je nam obmejnim Slovencem še posebno jemati v poštev, močne narodno-obrambne trdnjave, sezidane iz granita zvestih krščanskih slovenskih src. Vešči in vneti stražarji stojijo tu na braniku za vero sveto in domovino drago. Nepremagljive bodo te trdnjave in z njimi naša domovina, dokler se bodo po naših društvih ostrili uma svitli meči ter se bo vžigal v srcih plamen krščanske zvestobe in narodne zavesti in vzbujal stud nad neznačajnim odpadništvom in plačanim janičarstvom.«

Razvoj zgodovinskih dogodkov do leta 1914. in preko njega do današnjega dne je mojim besedam dal pravo.

Zaključujem s starim klasičnim izrekom: »Meminisse iuvat«. Za tiste, ki so našo lepo, tako blagonosno prosvetno organizacijo ustvarili in požrtvovalno v njej delovali, prinaša spomin, radost in zadovoljstvo, za tiste pa, ki sedaj v njej z vnemo delujejo ter še bodo delovali, bodi izpodbuda!

Jože Staběj:

Prosvetna zveza v Mariboru.

Slovenska Štajerska je prvačila v marsikaterih slovenskih gibanjih, zlasti v onih druge polovice prejšnjega stoletja. Tako tudi ni moglo ostati neprikrito takratnim slovenskoštajerskim narodnim delavcem spoznanje, da je najboljša obramba, utrditev in izpopolnjevanje slovenskega narodnega samosvojestva izobraževalno in narodnogospodarsko delo. Od tod razne zgodne letnice ustanovitve posojilnic in bralnih društev. Sistem v to delo pa sta prinesla na Slovensko Štajersko, kakor Slovencem sploh, I. in II. slovenski katoliški shod l. 1892. in l. 1900.

Kot matica vseh slovenskih krščanskosocialnih nepolitičnih društev je bila ustanovljena l. 1897. v Ljubljani Slovenska krščansko-socialna zveza, ki pa je bila tja do septembra l. 1902. zgolj ljubljansko krajevno društvo. Šele s I. shodom katoliških slovenskih nepolitičnih društev 7. in 8. septembra l. 1902. v Ljubljani, ki ga je sklicalo predsedstvo Slovenske krščanskosocialne zveze, pričanja smotrenost in osredotočenje slovenskega krščanskosocialnega ljudskoizobraževalnega pokreta. Na omenjenem shodu, ki mu je predsedoval dr. J. E. Krek, je bilo zastopanih že 78 društev po 215 odposlancih; s Slovenske Štajerske je bilo 16 društev s 34 delegati. V majhnem razdobju istega časa pa se je pričelo v osrčju Slovenskih goric posebno mladinsko gibanje, pričele so se ustanavljati prve mladeniške in dekliske zveze, posebnost, ki je dala sloven-

skoštajerskemu izobraževalnemu delu prav do danes čisto svoj značaj. »Na š dom«, ki je izšel prvič 23. V. 1901. l. kot priloga »Slovenskemu Gospodarju« v Mariboru, je že postal z II. letnikom glasilo tega mladinskega gibanja, ki je prešlo kmalu tudi na Kranjsko in Koroško, in katerega prvi velepomembni znak je bil *v s e s l o v e n s k i m l a d e n i š k i s h o d n a B r e z j a h* 4. VII. 1904. l., kjer je bilo nad 1600 slovenskoštajerskih fantov. Izrečno značilno za ves ta mladinski razmah je to, da je izšel iz izpodbude k narodnoobrambnemu delu.

Ledina je bila načeta, plug je oral na globoko in široko. 14. V. 1903. l. je bilo v Mariboru posvetovanje o organizaciji slovenske mladine; istega leta so se vršili trije veliki mladeniški shodi (Sv. Trojica v Slov. goricah, Ptujška gora, Petrovče). »Naš dom«, glasilo tega valovanja in mladinskega prekipevanja, je izhajal l. 1902. v 13.000 izvodih, l. 1905. že v 16.000 izvodih; 5. XI. 1903. l. je objavil opravilnik Mladeniške zveze. Med l. 1903. je bil osnovan »Pomožni odbor Sl. kršč.-soc. zveze za Štajersko«, ki je imel 12. XI. 1903. l. sejo, kjer so se določile smernice za bodoče delo. Odborovi tajnik in velika gibalna sila sploh je bil takratni kaplan Fr. Sal. G o m i l š e k. Prišlo je l. 1905. in ž. njim zgodovinski manifestacijski občni zbor Slovenske krščanskosocialne zveze v Ljubljani 3. in 4. septembra v Narodnem domu v Mariboru, kjer je stal poleg predsednika dr. J. E. Kreka precej v ospredju že dr. A. K o r o š e c, takrat neumorni ljudskoizobraževalni organizator. Na istem občnem zboru, ki se ga je udeležilo krog 1500 oseb, so bili položeni slovenskemu krščanskosocialnemu izobraževalnemu delu trdni temelji za dolgo dobo let; na tem zborovanju je dobil prvi konkretnější zamisel tudi slovenski Orel. Bil je nadalje povod za ustanovitev samostojne Slovenske krščanskosocialne zveze za Slovensko štajersko v Mariboru, kar je bilo sklenjeno na seji pododboru 19. VII. 1906. l., ko so bila prebrana in potrjena pravila in je bil izvoljen pripravljalni odbor z dr. Fr. K o v a č i č e m na čelu. Pravila S. K. S. Z. za Slov. štajersko je potrdila takratna c. kr. namestnija v Gradcu dne 20. X. 1906. l., števil. 2623/2. Ustanovni občni zbor pa se je vršil 29. XI. 1906. l. v Mariboru; za predsednika je bil izvoljen dr. A. Korošec. S tem so dobila vsa krščanskosocialna izobraževalna društva na Slovenskem štajerskem svojo matico in osrednje vodstvo v Mariboru. S S. K. S. Z. v Ljubljani stiki sicer niso bili pretrgani, a obe zvezi sta se brigali odslej vsaka za svoj okoliš in sta delali vsaka zase samostojno.

S spoštovanjem prebira človek poročila o velikem delu, ki ga je izvršila Slov. kršč.-socialna zveza v Mariboru od ustanovitve pa tja do l. 1914. Brez pretiravanja rečemo, da je njeno delo trden zgodovinski steber v slovenskem kulturnem narodnoobrambnem pokretu. Ni čuda, da je napravil ravno prvi socialni tečaj, ki ga je priredila zveza od 18. do 21. II. 1907. l. v Mariboru, toliko prahu v javnosti. Na tečaju je bilo nad 50 udeležencev; o njem so pisali celo dunajski nemški listi, razburjeno je bilo slovensko svobodomiselno mnenje. »Slovenski Narod« je zahteval, da naj vlada zvezo in njena izobraževalna društva razpusti.

A zveza je šla preko vseh ovir in polen, njen odbor je imel vedno jasno načrtano pot. Prirejala je leto za letom svoje številno obiskane občne zборе po raznih krajih Slovenske Štajerske, v vsakem večjem kraju socialne, izobraževalne in narodnogospodarske tečaje. Nedeljo za nedeljo so bili njeni predavatelji med ljudstvom, ga vsestranski poučevali in izobraževali. V njenem okrilju je bila ustanovljena 8. VII. 1908. l. v Ljutomeru »Zveza slovenskih mladeničev«, ki je imela istega leta krog 10.000 organiziranih mladeničev; enako je bilo z organizacijo deklet. Da je danes Slovenska Štajerska slovenska in jugoslovanska, zlasti njen severni del, to je v veliki meri zasluga Slovenske krščansko-socialne zveze v Mariboru. Več ko 50 odstotno nam je ohranila ravno S. K. S. Z. v Mariboru to zemljo. Leti 1908 in 1909 sta leti njenega skoro izključno narodno-obrambnega dela. Ustanavljala je obmejne knjižnice, bila z ogroženimi hišami in rodbinami neposredno v stiku. Tako je bilo n. pr. znano število teh hiš in rodbin. Leta 1909. jih je bilo 227, l. 1912. pa 489. Zato je upravičeno trdil 23. VI. 1912 v Braslovčah na občnem zboru njen predsednik dr. A. Korošec med drugim: »Naša lepa obmejna občina št. 11 j, ta biser Slovenskih goric, bi bila že davno izginila v razburkanih valovih protestantovskega vsenemštva, ki je izdalo že na stotisoče za germanizacijo te občine, če bi ne bilo naših izobraževalnih društev, če bi ne bilo S. K. S. Z.

Kakor vsemu, je usekala svetovna vojna težko rano tudi mariborski S. K. S. Z. Vse tja do l. 1919. je njeno delo počivalo ali životarilo. Uničena je bila njena lepa knjižnica v Mariboru. Kontinuiteta izobraževalnega dela je prenehala, društva so bila prepuščena samim sebi. Občni zbor S. K. S. Z. v Celju je ugotovil, da je po prevratu začelo delovati na Slovenskem štajerskem komaj 29 društev z 2721 člani in 15 orlovskih odsekov. (Pripomniti moramo, da je vzbudila in organizirala Orla na Slovenskem štajerskem pred svetovno vojno tudi S. K. S. Z.) Ta veliki udarec nam bo predvsem jasen, če si pogledamo S. K. S. Z. v številčni sliki: L. 1903. je bilo na Slovenskem štajerskem že 30 krščansko-socialnih izobraževalnih in bralnih društev, od teh 17 v Slovenskih goricah samih. V letih 1904/05 je bilo 38 društev z 2503 člani. L. 1909. je bilo včlanjenih v zvezi 120 društev, 25 mladeniških zvez, 20 dekliških zvez. L. 1913. se je pomnožilo število na 124 redno delujočih včlanjenih društev s 6951 člani; pevskih zborov je bilo 43 z 823 pevci, tamburaških zborov 16 s 145 tamburaši; predavanj v društvih je bilo istega leta 396, gledaliških predstav 182. Povedati pa je treba, da 46 društev zgoraj ni všteti, ker niso poslale natančnih podatkov; skupno je bilo torej l. 1913. 170 društev. Gornjih 124 društev je imelo v svojih knjižnicah 27.712 knjig. Po svetovni vojni si S. K. S. Z. ni mogla dolgo pomoči na noge. Prirejala je sicer razne tečaje in letne občne zборе, a prave delavne živahnosti v nji ni bilo. Centrali je nedostajalo predvsem prejšnjih ljudskoizobraževalnih delavcev: dr. A. Korošec in dr. J. Hohnjec, ki sta bila dolgo duši tega gibanja, sta bila prevzeta popolnoma političnega dela. Ni pa bilo tudi sredstev in

da ne prezremo, tudi ne pravega temeljitega zanimanja in razumevanja za nove potrebe, kakor svojčas. Komaj z l. 1923. je prišlo v zvezo zopet nekoliko več svežega duha. Zbrala se je po možnosti nova statistika, ki je pokazala razveseljivo lice: 148 izobraževalnih društev z 8271 člani, 11 mladeniških zvez s 182 člani in 73 dekleških zvez s 4330 članicami. Za organizacijo dekleških zvez se je trudil posebno Marko Krajnc, ki je predramil v celjskem okraju tudi druga društva in pričel izdajati znova »Naš dom«, ki je bil prenehal l. 1913. Popoln prerod, ki se je pripravljaval vse leto 1923., pa je doživela zveza na občnem zboru 6. XII. 1923 v Mariboru. Spremenila je svoja precej okostenela pravila, spremenila svoje dolgo ime: vsa oživiljena je vzcvela nova Prosvetna zveza v Mariboru. Neizpremenjena pa so ostala načela, program je prilagojen vsem potrebam moderne ljudskoprosvetne centrale.

Res, da mora premagovati novoizvoljeni odbor veliko težkoč in to vsestransko, vendar uspehi njegovega šele polletnega dela so lepi in so se že pričeli kazati v javnosti. Prosvetna zveza je spravila kolikor mogoče reda in smotrenosti v društva, ki jim je preskrbela nova pravila, poslovnik in enotne poslovne knjige. Iz marsikaterega društva je pregnala neodločnost in dremavost. Poleg tega je poskrbela za svoj uradni prostor in prostor za centralno knjižnico v Mariboru. Če je že početna obnova takšna, mora biti njeno nadaljevanje tem uspešnejše in temeljitejše, kar bo Prosvetni zvezi v Mariboru gotovo prva zadeva. S svojo posestrimo Prosvetno zvezo v Ljubljani in z drugimi nepolitičnimi krščanskosocialnimi slovenskimi kulturnimi centralami je v kar najtesnejši zvezi. Tako hoče Prosvetna zveza v Mariboru postati delovna centrala za vsa krščansko-socialna prosvetna in izobraževalna društva na ozemlju bivše Slovenske Štajerske, Koroške in Prekmurja, kamor so ji razmere razširile njen delokrog, in s tem prva prosvetna matica na tem ozemlju sploh. Pri vsem njenem delu pa so ji in ji bodo vodilni vedno najnesebičnejši nameni: zanešti med najširše ljudske plasti pravo omiko in prosveto, utrjevati v Slovencih prepričanje, da je edini zanesljiv in trden temelj vseh gibanj in napredka, ne izvzemši niti najmanj politiko, le krščanskosocialno kulturno, izobraževalno delo. Biti si hoče vedno svesta, da je treba znati globoko misliti in priti stvarem do dna, da je treba čitati v knjigah in v srcu ljudstva, držec se pri tem dr. J. E. Krekovega nauka: »Služimo resnici vselej, a služimo ji, kakor zahteva čas!«

Josip Debevec, gimnazijski profesor:

Izobražen kristjan.

Za nameravano številko »Socialne misli« o povzdigu verskoetičnega življenja med našo mladino, zlasti še med inteligentno, ste se obrnili tudi na mene za prispevek, s pozivom, naj brez vseh ovinkov, pa tudi brez vse učenosti povem, kar o tej stvari mislim, predvsem, v čem vidim

svoj verskonravni vzor. Obrnili ste se name zaradi »Vzorov in bojev«, brez dvoma, češ: če je tam naslikan vzor vernega srednješolskega dijaka, ne bo težko, raztegniti ta vzor na vso inteligenco sploh. In vendar je to zame težko. Zakaj? V tistih dijaških pismin se pripovedujejo dejstva, kako so dijaki tiste dobe živeli in se borili, toda splošne sodbe ali označbe, kakšen bodi dijak, ne najdete — če se ne motim — nikjer nobene. Samo prav na koncu, ko oče slika sinu vzor učitelja, profesorja, je nekaj takega. Tam piše oče, da bodi sinu vzor to, kar je z dvema besedama izrazil slavni francoski mislec Blaise Pascal: *chrétien savant* (izobražen kristjan). Tem besedam, napisanim pred dvajsetimi leti, nimam nič novega pristaviti.

Najprej torej: dober kristjan! Kdo je to? Kajne, kdor ljubi Boga nad vse, zavoljo Boga pa sebe in bližnjega. Že kot majhnin dijakom se nam je zdel vzor tisti profesor (razrednik), ki nas je v šoli dobro učil, a poleg tega tudi imel srce za našo siromaščino, s tem, da nam je preskrbel kakšno inštrukcijo ali naklonil, če je le količkaj šlo, kakšno ustanovo. In ko sem pozneje kot duhovnik stopil v dušno pastirstvo, so bili meni (in tudi drugim) vzor tisti župniki ali kaplani, ki so v cerkvi in šoli storili vso svojo dolžnost, poleg tega pa tudi imeli srce za gmotno blaginjo vernikov, in ki so, dasi utrujeni po svojem stanovskem delu, tudi še za pero prijeli ter tako sodelovali tudi tam, kjer se bije odločilni boj za vero in proti veri. »Vsem vse postati!« To je bilo njih geslo. Imeli smo take može med duhovniki in — hvala Bogu — jih še imamo. Imamo jih pa tudi med našimi vernimi laiki. Poznam jih, vidim jih. »Po njih sadu jih boste spoznali!« Ko vidim takega moža, kako vestno izpolnjuje vse svoje stanovske dolžnosti, poleg tega vedno drage volje pripravljen sodelovati v društvih s krščanskim programom, bodisi z besedo bodisi s peresom, in ko še vidim, da dano besedo brezpogojno drži in da delo, katero je prevzel, skrbno in vestno izvrši, pa naj bo še tako naporno, dolgotrajno, zahtevajoče dolgo potrpežljivost, obetajoče pa komaj kaj priznanja, in ko vidim, da vse to opravlja z veseljem, brez pritoževanja, tiho, da se komaj zanj ve, tedaj z radostjo ugotovim: »Ta mož hoče postati — po zgledu sv. Pavla — vsem vse! Tu veje duh božji! Tu je pristno krščanstvo!« Podoben se mi zdi ta mož vrlemu ognjegascu: kjer vidi, da gori in da je potrebna njegova pomoč, tja hiti pomagat. Boli ga, če vidi, da ta ali ona krščanska organizacija ne uspeva, ali da ta ali oni list nima dovolj dobrih sodelavcev; povsod skuša pomagati bodisi z besedo bodisi s peresom, kakor sem že rekel. In pri vsem tem ostane vedno mlad. Saj to je tudi — se mi zdi — tesno združeno s pojmom pravega kristjana. Nekaj takega ima, kakor tisti organizator nemške mladine pred sto leti, slavni Jahn, oče telovadbe, ki so ga zvali »večni gimnazijalec«. Da, tisto mladeniško čilost in navdušenost si je ohranil, ki jo je imel v srednji šoli, ko je čital Iliado, o bojih pred Trojo. Z veseljem tudi on bojuje boj za Boga, za Cerkev dan za dnevom, leta in leta, neutrudno. On noče biti podoben objestnemu Agamemnonu, ki je s svojo odurnostjo žalil najboljše može;

tudi ne Ahilu, ki se je — užaljen — umaknil s pozorišča in zahteval ponižanja in prošenj za odpuščanje; ne, mož, ki mi je vzor kristjana, je podoben drugim junakom, ki so vedno in vselej skupno z drugimi skušali priboriti zmago, kakor sta bila Ajanta, kakor Odisej, ali kakor Diomedes, ki je v zboru starešin po težkem porazu zaklical: »Četudi vsi drugi odnehajo in pobegnejo, jaz ter moj vozataj ostaneva.« Podoben se mi zdi tak mož tudi sivolasemu Nestorju: tri rodove je že videl, pa si še ni privoščil počitka, ampak se je bojeval z mladci, vsem zgled. »Da imam deset takih mož, kakor je starec Nestor, pa si upam zavzeti Trojo!« je vzkliknil Agamemnon.

I z o b r a ž e n kristjan! Verni kristjani smo od vseh strani obkoljeni od sovražnikov, ki neprestano streljajo v nas, vsak s svojim orožjem, vsak s svojega stališča: s stališča biblije, prirodoslovja, modroslovja, zgodovine (politične in kulturne), politike, socializma, umetnosti itd. itd. Napram vsemu temu obstreljevanju je treba ohraniti pogum in dobro voljo. Podobni moramo biti divjakom, ki so napram novim izdelkom, od tujcev jim prinesenim, silno radovedni in si jih natančno ogledajo. Da bi izobražen kristjan mogel braniti vero na vseh poljih, na katerih jo napadajo, to sicer — poprečno — ni mogoče; ali eno je mogoče: pripravljenost in neprestano oboroževanje! Podobni moramo biti starogrškemu modrijanu Solonu, ki je imel geslo: »Vsak dan sem starejši, ali neprestano se učim«. Podobni bodimo tudi staremu Sokratu, ki je trdil: »Samo to vem, da nič ne vem«, t. j. bil si je svest, da ima še mnogo nejasnih pojmov o premnogih rečeh, in zato si jih je skušal v pogovoru z ljudmi neprestano razjašnjevati.

Sovražniki vere imajo neprimerno lažje stališče, ker le iz svoje enostranske postojanke napadajo. Verni izobraženec pa se mora braniti na vse strani; in če mu trdnjavo na eni strani porušijo, ne da bi je mogel braniti, se mu poruši v s a stavba, ker je tako tesno zvezan del z delom med seboj. — Zgodi se, da časih ne vem t a k o j odgovora na ta ali oni napad. Ali to vem: ko pridem v svojem študiju tudi do tiste točke, jo bom znal pojasniti, braniti. — Unius libri lectorem timeo! (Spoštovanje imam pred takim, ki čita zaenkrat samo eno knjigo, ampak tisto temeljito!) To načelo izobražen kristjan z velikim uspehom uporablja. Eno, važno knjigo o verskih vprašanjih za drugo, ampak vsako temeljito! Vsak dan vsaj nekaj! In ne nehati — do zadnjega dne!

Morda nam bi »Socialna misel« sestavila seznam tistih — recimo 20—30 — knjig, katere naj bi vsak izobražen katoličan imel v malem prstu? Dobro bi bilo morda tudi, ako bi nam kak odbor akademikov, slovenskih in hrvatskih, sestavil pregled vseh — ali približno vseh — ugovorov, napadov in predsodkov proti krščanstvu, posebe proti katoliški cerkvi, z vseh vidikov (tudi n. pr. iz raznih leposlovnih del ali iz nižje ljudske literature).

Anton Medved, profesor:

Slomšek in slovenska mladina.

Ganljiva je ljubezen velikega Slomška do slovenskega naroda. Kako navdušeno se je potegoval za pravice slovenskega jezika. V mariborski Čitalnici je kratko pred smrtjo govoril: »Kar je krščanski občini zvona mili glas, to je narodu materin jezik, po kojem naznanujemo občutke svojega srca, vesele in žalostne. Veselo pozdravim, prijatelji moji, vrlo načelo naše slovenske Čitalnice, blago društvo jakih mož in visoko učenih gospodov, ki smo si roke podali, povzdigovati slavo jezika svojega, po jeziku izobraženca pa tudi slavo naroda svojega, ki je toliko časa prepeval nepoznan in zaničevan največ od svojih lastnih sinov. Hočemo, naj bi slovenska beseda slovela, imela čast vpričo narodov, naših sosedov. Sami jo prvi spoštujemo, ne toliko v praznih besedah in malovrednem pričkanju, temveč v dejanju in slavni obnoši slovenski. Beseda materina bodi nam navadna v naših družbah in pri veselicah, na izprehodu kakor doma naj se beseda materina čuje in slovi. Tako bodo poštene tujci našo slovensko besedo spoštovali, če bodo spoznavali, da jo mi prvi spoštujemo.« — »Ljubite svoj rod, spoštujte svoj jezik! Za čast svojega jezika poštene mož bolj skrbi, kakor pošten ženin za čast in poštenje svoje neveste.«

Ker je videl Slomšek, da je le v mladini upanje na boljšo slovensko bodočnost, je ravno njo tako neizmerno ljubil. Njej v pouk, probujo in bodrilo je spisal najlepša svoja dela. Njej je posvetil svoje najbolj izvirno, vprav klasično delo, »Blaže in Nežica«, v katerem se jasno zrcali njegova vzgojevalna modrost in izkušnost. Mladini je namenjena dolga vrsta knjig, katere je Slomšek sam spisal, kakor »Mali Blaže v prvi šoli«, »Abecednik za slovenske šole«, »Malo berilo za prvošolce«, »Veliko berilo in ponovilo za vaje učencev družega odreda« in še osem drugih šolskih knjig. Duhovito sestavljeno je v Drobtinicah l. 1861 »Kratko vodilo za malo in veliko berilo. Blagim učiteljem dober svet.« Slomšek je imel o šoli najvišje nazore. Poznal in upošteval je njen visoki, nikdar preveč cenjeni pomen v narodnem življenju. Za to se je toliko trudil za njo; njej je žrtvoval svoje najboljše moči.

Razen šolskih knjig so mladini namenjeni mnogoteri spisi v pripovedni obliki. »Prijetne pripovedi za otroke«, »Kratkočasne pravljice otrokom v poučenje«, »Sedem novih pripovedi za otroke«, »Dober dar za mlade ljudi«.

Med najlepša Slomškova dela štejemo dve knjigi, ki sta pisani z najčistejšo ljubeznijo do mladine in z občudovanja vredno vnemo za njen vsestranski blagor. Prva je namenjena slovenskim dekletom: *krščansko devišstvo*. Nauki in vzgledi za dekleta. Obsega tri dele: 1. Potrebni nauki za dekleta; 2. Vzgledi, 52 božjih svetnic, deviškega stanu posebnih prijateljic; 3. Molitve za domačo in cerkveno rabo. Druga knjiga je na-

menjena slovenskim mladeničem: Življenja srečen pot. Obsega tudi tri dele: 1. Potrebni nauki za mladeniče, kakor: mladeničev trojno premoženje (zdravo telo, dobra glava, pošteno srce), mladeničev najlepše oblačilo, sedem strupenih kač, ki so mladeničem posebno nevarne; 2. Vzgledi 52 božjih svetnikov, mladeničem posebnih prijateljev in nebeških tovarišev; 3. Molitve za dom in za cerkev. Le-ta knjiga je spisana v tako lepem, ganljivem slogu, snov je tako modro in srečno izbrana, da je težko v cerkvenem slovstvu najti kaj podobnega. Pretresljive opomine in nauke polaga Slomšek na mladeniška srca. Kakor nadangel mladega Tobiasa, uvaja Slomšek mladeniča v viharo življenje.

Bog ti milo daj povesod,
Srečno hojo, lahko pot.

Pridejanih je tudi več pesmi za mladeniče. »Vesela pesem nedolžnega mladeniča«:

Oh, kako bi jaz vesel ne bil,
Kak' Boga ne hvalil in častil,
Dokler sem nedolžen še in mlad?
Bodi Bogu hvala tisočkrat!

Blagor mladenkam in mladeničem, ki se ravnaajo po prekrasnih naukih teh dveh zlatih knjig! Slomšek je izlil v nje vso svojo neomejeno ljubezen do mladine. Njej je želel vso srečo, časno in večno. Njo vsestransko povzdigniti, je bil njegov plemeniti namen. Med mladino se je čutil najbolj srečnega in veselega. Kako lepo izrazi to misel tista vedno lepa, med narodom najbolj priljubljena njegova pesem:

Preljubo veselje, o kje si doma?...
Poslednjič veselje še le zasledim,
Na vaško ledinco pridirjam za njim.
Glej, tamkaj z otroci prijazno igra,
Jim kratek čas dela, pri njih je doma!

Pregled.

Politična kultura

Cosmopolita:

VZGOJA ZA JAVNO ŽIVLJENJE V ANGLIJI.

Vzgoja za javno življenje, ki jo je treba smatrati za eno naših prvih in do danes morebiti najmenj upoštevanih in zadovoljenih potreb, se navadno smatra kot skup vednosti na polju prava, zgodovine, sociologije, narodnega gospodarstva, upravnih in finančnih ved itd., ki se naj mladim ljudem podajajo v večjem ali manjšem obsegu, kakor pač mislimo potem te ljudi uporabljati v praktičnem življenju. Tako terjamo več vzgoje v politično-upravnih vedah na

vseučilišču, se trudimo ustanoviti kurze socialne ali socialnopolitične vsebine pri naših ljudskoprosvetnih organizacijah, v okviru Orla itd.

Če se ne motimo, je tudi to potrebo prvi pri nas poudaril dr. Krek; pri svobodnemiselnem delu našega naroda se nujnost intenzivnega politično-izobraževalnega dela v novjšem času tudi zelo naglašča, splošno se pa toži, da se naša inteligenca javnemu življenju preveč odteguje in ga prepusča malemu krogu profesionalnih politikov ali celo samo velikim denarnim organizacijam ali drugim, ki so s stališča materialnih vrednot na njej interesirane.

Takoj uvodoma naj poudarimo, da se tudi to vprašanje kakor mnoga druga pod

vplivom našega od nemškega birokratizma odvisnega duha zastavlja na čisto napačni podlagi. Glavni smoter politične vzgoje vidimo kakor na celotnem vzgojnem polju sploh, v pridobivanju čim večjega skupa umskih vednosti. Skoro popolnoma pa zanemarjamo vzgojo človeka, močne in cele osebnosti, fino razvitega etičnega značaja, ki je nosilec javnega življenja, oziroma bi moral biti, zraven tega pa tudi praktičen in zmožen na javnem poprisku tudi kaj ustvarjati, določati smernice, predvideti bodoči razvoj ter politično življenje obenem idealizirati obenem pa globoko zvezati z vsakodnevnimi interesi vsakega stanu in človeka. Tako bi politika ne postala privilegij samo enega stanu in številno primeroma zelo omejenega takozvanega inteligentnega sloja v smislu liberalne demokracije, kakor to vidimo zlasti v romanskem delu Evrope in kar brezdvomno vede do tistega razpada parlamentarizma, ki ga vidimo danes, ko n. pr. v Italiji energičen, strokovno popolnoma nič izobražen, iz najnižjih slojev izišli, to je brezklasni človek, zato pa ogromnih vitalnih intuitivnih sposobnosti kakor je Mussolini, ravna z inteligentnim razredom kakor z igračo in si ga je suženjsko pokoril. Na ruski in angleški vzgled opozarjam le mimogrede; na vsak način vidimo v vseh teh treh deželah diktaturo praktičnih in obenem idealnih, v smislu družabnega razreda čisto nedoločenih ali pa naravnost iz nižine vzišlih ljudi. To priča o pereči potrebi vzgojitve energičnih vodivnih osebnosti našega javnega življenja, ne pa toliko ali zgolj knjižno-učenih in strokovno podrobno specializiranih inteligentov, ki v današnjih izrednih razmerah skoro vsi odpovejo — ali zgolj političnih rutinejev, katerih ima Jugoslavija uprav genijalnih, ki pa so zmožni reševati samo razne situacije, ne pa rešiti velikih državnih in socialnih problemov. Za politično vodivno osebnost pa je seveda kakor vedno v zgodovini treba predvsem etične vzgoje v nasprotju z zgolj intelektualno — strokovno — stvar, ki se pri nas pač kot fraza teoretično včasih poudarja, ne izvaja pa praktično, in to po krivdi našega celokupnega vzgojnega sistema, ki pohaja od nemškega prosvetljenstva in pruskega Beamtenstaata.

II.

To bi bile stvari, ki veljajo za celo Evropo, izvzemši samo anglosaške dežele. So pa stvari, ki seveda v zvezi z našo splošno prosvetljenko izobrazbo zadevajo nas Slovence prav posebno in katerih se hočemo dotakniti le mimogrede, prepustljajoč našemu izobraženstvu, da se prav posebno peča z njimi kot specifično slovensko vzgojno nologo. Francoz izravnava iz intelektualistične in mehanične vzgoje velekapitalističnega meščanstva proiztekajoče hibe javnega življenja in boja s svojo družabno vzgo-

jo, ki je n. pr. celo v divjih časih francoske revolucije po salonih duhovitih ženah omiljevala javne nravi in našla n. pr. na večerih gospe Rolland ugodne rešitve javnim problemom, ki jih niso mogli rešiti poslanca v strastnem vrvežu konventa. Podobno velja za Italijo, kjer je masa sicer strašno zanemarjena, zato pa izvesten sloj od renesanse dalje fino izobražen; kar se tiče dobrih manir, pa sega ta za zdravo politiko nujno potrebna družabna kultura tudi v srednje meščanstvo in celo nižje doli. V Rusiji je sredi demoralizacije carizma tudi družabno življenje inteligence po francoskem zgledu postavilo politično borbo po časopisju, takrat edinem torišču svobodne politične misli, že zgodaj na tako visoko stopnjo, da so se mogli z ruskimi glasniki javnega mnenja kosati samo še angleški. Španec je rojen džentlmen in zato tam tudi borba za politične principe nosi odnekaj znak viteštva.

Pri nas teh predpogojev ni in ustvariti jih, oziroma nadomestiti z drugimi, se nam zdi najodličnejša vzgojna naloga med slovenskim narodom. Naše družabno življenje se ne vrši niti v krogu ožje družine kakor v Rusiji ali v krogu širšega salona kakor v Franciji ali v prijateljskem z vsem komfortom opremljenem klubu kakor v Angliji, ampak v — gostilni; v stanovskem ali političnem društvu pa smatra naš človek svoje posle kot nadlego, ki se je je treba čimprej znebiti, o prijateljski sferi resnično občutenih skupnih interesov pa ni govora. To je tem slabše, ker je naš človek že po naruro neizoblikovan, neiztesan, zdaj brutalno trdovraten, zdaj podleže vsakemu vplivu; z eno besedo velik v malenkostnem sovrastvu, stremuški zavisti in ljubosumnosti, to je v večinioma razruševalnih lastnostih. Drugi faktor poleg družabne vzgoje je šola, katera igra pri nas prvo vlogo. To je treba dolžiti neizpoljenosti našega nacionalnega značaja v prvi vrsti in samo čuditi se je, kako so naši strokovni pedagogi za to reč popolnoma slepi, predlagajoč v svrhu izboljšanja šole samo po vsakokratnih tujih reformnih eksperimentih posneto krparenje ali pa take stvari, o katerih bržčas sami predlagalci vedo, da so neizvršljive in našim razmeram neprilagodljive.

Naša šola je od ljudske do visoke zgolj učilnica, prav malo pa vzgojilnica, niti posamezne osebnosti niti skupnosti, ozir. skupnostnega čuta, ki je temelj javnemu življenju. Njenega duha označuje posebno princip, da čim višja je učilnica, tem manj se ima pečati z vzgojo človeka. Ta sistem je v prvi vrsti kriv, če naš človek ne pozna nobenega spoštovanja tujega poštenega prepričanja, tega predpogoja zdravega razvoja političnega življenja narodovega. Šola je namreč naučila našega človeka ljudi ceniti in klasifikovati po njihovih zunanjih prepričanjih, vednostih in drugih znakih, ne pa po njihovi individualno-etični kvaliteti, to je po subjektivni pristnosti in odkritosrčnosti nji-

hovega prepričanja, po njihovih poštenih namerah in plemenitosti stremjenja. Odtod naš fanatizem v javnem boju, ki meni, da je moralna dolžnost nasprotnikov življenjski nazor z njim samim skupaj radicaliter uničiti, ki razen sebe in lastnega političnega kroga drugih sploh ne priznava, in ki nima smisla za možnost in koristnost sodelovanja različnih nazorov in programov, ker naša šola življenja v bogati raznolikosti svojega snovanja sploh ne umeva, ampak hoče vse uniformirati, vse do par abstraktnih form shematizirati in golemu umu podrediti. Vsled tega vidimo, kako malo doprinese naša šola k izbrušenju ravno onih moralnih kvalitete, ki so temeljnji pogoj javnega življenja, da niti ne omenjamo dobrih manir, ki so kot predmet vzgojne naloge naši šoli popolnoma tuje, izvzemši česanja glave in čiščenja nohtov v prvem razredu, a višje šole se do takih reči seveda sploh ne ponižujejo.

Ni torej čuda, če za politično vzgojo pri nas niso dani nobeni temelji, čeprav se začenjajo učiti v zadnjih letih predmeti, potrebni za državljana, kar je malo ali pa nič, zakaj državljanski čut, čut za skupnost je stvar, ki se ne uči, ampak mora privzgajati; drugič pa, se državljanski čut ne omejuje na ubijanje obligatnega patriotizma v glavo, kakor se to pri nas dela.

III.

Po tem preludiju, ki pa gotovo tvori že zase cel veliki problem, hočemo čisto povrhu naslikati nekatere temeljnje smernice, po katerih šola v Angliji dosega tako sijajne rezultate na polju politične vzgoje angleškega naroda, ne da bi državljansko čustvo tvorilo sploh kakšen učni predmet te šole. Angleška šola privzgaja temelje zdravega skupnostnega življenja zgolj praktično, po nepretrgani tradiciji, s požlahtnjevanjem nagonov srca in krvi, torej po metodi aristokratskega izbora, toda popolnoma drugače kot nemško plemstvo, ki je gojilo izključnost, dočim angleški aristokratizem vzgoje vedoma in hotoma prepaja in prončuje odzgoraj navzdol širše kroge, ki jih po srčni, etični strani in po manirah sebi prilikuje. Zato je pomen angleške univerze in aristokratskih koledžov neprimerno večji od onega ljudske šole, stvar, ki tvori posebnost zgodovinskega razvoja Anglije in ki je ni mogoče presaditi. Pač pa je mogoče prevzeti princip, po katerem se vzgoja odzgoraj preliva v mase po vzor-zavodih, za kar pa je neobhodni pogoj popolnoma svobodna šola, torej radikalni prelom z državno, popolnoma uniformno šolo evrop. kontinenta.

Kajti angleška šola — v prvi vrsti pa univerza — je popolnoma svobodno samoupravno in samoupravno telo, nekakšen dominion v vrsti ostalih dominionov britanskega 'empira'. Oxford in Cambridge, ti glavni učilnici takó preprostega angleškega kontoarista kakor

državnika in velefinančnika, sta čudovito kompliciran, samosvoje življenje živeči organizem, torej dve državi v malem, ki imata svojo ustavo, upravo, tradicije, svoje ministrstvo, osrednji parlament in samoupravna zakonodavna telesa ter volitve, tako da se na njih vsak že po ustroju učilišča samem nauči političnih sposobnosti in funkcij v najvišji meri.

Do 19. stoletja sta te dve univerzi bili skup vse vrste samostojnih koledžov, ki imajo vsak svoje veliko premoženje, upravo in štipendije, in vsak svoje člane tudi sam poučuje po lastnih učiteljih, »tutorjih« in lektorjih, torej ne po vseučiliških profesorjih ter ima svojega izvoljenega načelnika v obliki »glave« — head of house. Izpiti so se delali sicer pred univerzo, toda zopet ne pred profesorji, marveč pred posebno za to nastavljenimi izpraševalci in le izpiti višje vrste so se polagali naravnost pred vseučiliškimi profesorji. To se v bistvu do danes ni izpremenilo, dasi se je v interesu boljše znanstvene izobrazbe, ki pa še danes ne tvori glavnega cilja angleškega visokošolskega obrata, sčasom bolj uveljavil pomen univerze kot take. Vendar je še danes proračun vsakega koledža višji nego proračun cele univerze. Glavna reforma je v tem oziru šla za tem, da se je veliko premoženje upravnosvetniških mest koledžov — fellowships, ki so omogočali svojčas posebnim aristokratskim dijakom-protežjem bogato življenje, — postavilo na razpolago univerzi, čeprav je upravljajo še vedno koledži sami. S tem denarjem se vzdržujejo v Oxfordu in Cambridge nadarjeni dijaki, ki se hočejo posvetiti profesuram, 7 do 10 let, dobivajočo hrano, stanovanje in plačo, tako da je vprašanje akademskega proforskega naraščaja zelo enostavno rešeno. Univerza je privilegirana korporacija, v katero se država nič ne vmešava, ne imenuje profesorjev, ne določa državnih izpitov, je tudi ne nadzira ampak zgolj samo subvencionira. Sredi univerze pa tvorijo koledži zopet privilegirane korporacije vsaka s svojo lastno samoupravo. Iz predstojnikov koledžov — heads of house — se izvoli vicekancler, pravi vodja univerze. Razun korporacije teh koleških predstojnikov, ki niso profesorji, vodi univerzo še konvokacija in kongregacija. Konvokacija obstoji iz vseh, ki so si pridobili grad magistrata, naj bodo kjerkoli; magistr pa postane vsak, ako sam hoče, po devetih letih bivanja na univerzi brez izpita. Ta naslov kakor tudi naslov bakalavra ne predpostavlja nobene strokovne izobrazbe, ampak samo neko splošno, v glavnem humanistično, tako da s temi naslovi ni mogoče začeti nobene praktične delavnosti. Magistr, ki so člani konvokacije, je okoli 7000, glasuje se le o važnih rečeh, o volitvi kanclerja, ki je vedno visok politik, odpravi grščine, pripustitvi žensk in podobno. Kon-

gregacija pa obstoji iz magistrov, ki bivajo v Oxfordu in zavzemajo bodisi kakšno učiteljsko, to je tutorsko ali eksaminatorsko mesto, ali lekturo ali upravno mesto, ter iz profesorjev univerze. Kongregacija šele voli pravi senat, ki sestoji iz predstojnikov koledžov in profesorjev in kateremu so podrejene fakultete. Fakulteta pa ne predlaga profesorjev in tudi ne podeljuje akademskih naslovov, ampak le ureja učni obrat, vrh tega imajo tu razne korporacije in vicekancler svoje zgodovinske privilegije. Profesorje volijo posebne korporacije, v katerih državna učna uprava ni zastopana, pač pa, recimo pri juridični fakulteti visoki justični uradniki in sodne korporacije, pri kolonijalni fakulteti minister za kolonije, pri zgodovinski stolici za Ameriko ameriški poslanik itd. itd.

Tako torej vidimo, da noben akademski naslov, niti navadni bakalaureat niti v zadnjih časih uvedeni častni doktorski naslov, niti magister ne podeljujejo niti znanstvene niti uradniške kvalifikacije, ki si jo mora vsak sam nadalje pridobiti bodisi v juridičnih korporacijah dežele bodisi v privatnih znanstvenih institutih, laboratorijih, bolnicah, državnih uradih, — marveč daje gojencu poleg splošno-humanistične izobrazbe in temeljite individualne in družabne vzgoje koledža pod posebnimi tutorji še pravico udeležbe v živahnem ustavnem in upravnem življenju univerze, ki je predšla takorekoč vsega angleškega političnega življenja.

IV.

Ako je ta ustroj seveda nekaj zgodovinsko ob specifičnih angleških razmerah nastalega in zato neposnemljivega, je vsekakor duh, ki ga preveva, velikega vpoštevanja vreden. Ta duh gre za tem, da se ne vzgajajo niti specialisti niti z mnogimi teoretičnimi vednostmi nabasani učenjaki niti upravne mašine, marveč enostavno džentlmeni. To pa je stvar, ki bi morala postati vrhovni vzgojni cilj tudi naši šoli, čeprav bi se le-ta imel dosežati deloma z drugimi za nas bolj primernimi sredstvi. Eno izmed teh je humanistična vzgoja, ki v praktični Angliji še danes prevladuje, tako da se veličine kakor Mill, Spencer, Darwin, Huxley itd. niso izsolale v Oxfordu ali Cambridgeu, ampak v laboratorijih bogatih posameznikov ali ustanov, dočim klasične univerze tako s skrbno, vsakemu posamezniku prilagodenom individualno vzgojo kakor s skupnostnim življenjem izobražujejo v prvi vrsti džentlmena, družabnika, tip Angleža, človeka močne etično fundirane volje, poznavalec ljudi in politika, voditelja in človeka dovršenih manir, dočim se učenjaški pedant, specialist in birokrat smatrajo za tipe manj vredne vrste, oziroma zgolj za pomožne organe državnika in voditelja resora, ne pa za voditelje. Kdor se hoče specializirati,

tvori na univerzi posebni tip dijaka, ki je pa s profesorjem vred bogato honoriran in profesor sam ni preobložen niti z fekcijami niti z izpiti, ki se prepuščajo celi šumi pomožnih učiteljev.

Drugo še bolj važno sredstvo za vzgojo džentlmena poleg humanistike je šport. Dasi je težko reči, ali bi se pri nas telesne vaje kot sredstvo intenzivne ali društvene izobrazbe obnesle, je zanimivo vedeti na kakšen način in v kakšnem duhu dosega ta cilj sport angleške univerze. Najslavnejši gojenci Oxforda niso tisti, ki so dobro končali svoje izpite, ampak tisti, ki so stekli lavorite na veliki vsakoletni regati na Temzi, oziroma se odlikujejo pri footbalu in kriketu. Ti športi so nadaljevanje starih viteških iger, pa tudi njihovega duha, kar je glavno. Kajti oxfordski in cambridžski šport ni nemški ali ameriški, to je, ne gre za rekordom, kjer bi se en posameznik z nasilnimi vspehi pred vsemi izkazal. Univerzitetni angleški šport je skupnostna igra, moštvo proti moštvo, razred proti razredu, koledž proti koledžu, Anglija proti Irski ali Škotski in podobno. To se pravi, ne vzgajajo se samo telesne sposobnosti in za šport potrebna askeza duha in njihova maksimalna mera pri posamezniku, ampak tudi v boju skupine proti skupini, tako da je cilj igre braniti, varovati, doseči čast skupine, koledža, univerze, naroda, države, obenem pa spada k časti tudi spoštovati nasprotnika, se ogibati vseh nepoštenih sredstev, ne izrabljati svoje zmage za neplemenito zmaščevanje nad nasprotnikom, sprejeti zmago mirno in brez samoprevzetja ter se brezpogojno pokoriti pravilom skupnosti, stranke, korporacije in voditelja. Tako se vzgaja obenem strankar in voditelj, ki ni despot, ampak diktator, ki pametno uporablja svoje ljudi, jih vzgaja in izbira ter ne tlači, ampak razvija ter vodi njihove zmožnosti. Če pogledamo tip angleškega ministrskega predsednika ali rezidenta na dvorih indskih knezov ali strankarja v parlamentu ter v javni borbi sploh, spoznamo v njem takoj bivšega športnika iz univerze s svojo zmožnostjo vladanja brez tlačenja, pokorjevanja brez suženjstva, moža fair playa, poštene igre z nasprotnikom, resničnega državljanca, ne pa kričavega patriota, ki ob vsaki težji izkušnji odpove, hodi zmirej ob bergljah, se navdušuje na komando in bori z zastrupljenim orožjem; nacionalista, ki sleče svojo narodnost, kakor hitro mu zmanjka opore odzgoraj, priganjanja, komande in kontrole, in ki podleže vsaki sužestiji in pritisku in sicer tembolj, čim bolj sicer kriči in se napihuje.

Drugi faktor etične nacionalne, torej res človečanske vzgoje je pametni konservativizem vnanjih običajev in priličja, stvari, ki jih naša šolska pa tudi izvenšolska vzgoja popolnoma ignorira, ki pa so

neobhodne za privzgojo forme političnega življenja, brez katere pravo in zdravo obče življenje sploh ni mogoče. Oxfordski študent se ne sme zvečer prikazati na ulici, če ni »in cap and gown«, to je v uniformi, protiseksualni pregreški se ne trpijo, dan se začne s skupno službo božjo, pred jedjo se moli latinsko, ob 11 ima vsak tittl intra muros, dasi disciplina ne kratki veselja in tudi ne mladeniške objestnosti. Ni pa vzgoja niti najmenj kasarska ali po naše internatska; narobe; je le skupnostna. Prtjatelj tvori svoje krožke s svojimi lastnimi prostori za spanje, obedovanje, študije. Na razpolago so številni »tutorji«, ki so bolj prijatelji kot profesorji; razvita je samokontrola, kontrola skupnosti pa je neopazna in za to tem bolj učinkovita; dijak prebije velik del svobode na prostem; med aristokratom in nearistokratom vlada enakost, to se pravi, vpliv prehaja od bolj fino vzgojenega na grobega neopazno, za to pa tem temeljitejše; v klubu se vrše vsak teden enkrat parlamentarne debate s predsednikom, formalnimi predlogi in glasovanjem. Tako izhaja iz take šole pravi kulturni človek, pravi državnik, ki zna druge vladati, ker obvladuje sam sebe. Omeniti pa je, da angleška univerza starega tipa, ki je vzgojila njene največje može, ni svetni znanstveni zavod nemškega tipa, ampak ima še danes versko konfesijski značaj, ker si Anglež džentlmena brez spoštovanja cerkve sploh ne more misliti. Seveda ni mogoče pri nas obnoviti srednjeveškega tipa univerze, kakor ni mogoče n. pr. graditi koledžov z udobnimi prostori in spominskimi tablam, na katerih so vklesana imena vojskovodij, admiralov, indskih podkraljev in politikov, kakor v Oxfordu ali Etonu, pač pa si ne moremo predstavljati boljšega duha vzgoje kakor je ta, ki ni usmerjen na obilico vednosti, ampak na izliko srca, kreposti, družabnega smisla, moštva, pravičnosti in viteštva ter zato tudi ne zane-maria estetične plati vzgoje, ki pri nas sploh ni omembe vredna, ako izvzamemo gole učne stolice za umetnostno zgodovino.

Seveda je za to treba denarja, bogatih ustanov, velike podpore od strani države in kar je glavno — popolne učne in šolske svobode. Ta svobodna šola je obvarovala Anglijo pred pogrbenjenjem v popolni materializem, ji ohranila njeno svetovno gospodstvo in jo obvarovala tudi revolucionarnih pretresljajev. Ta šola je bila vedno v zvezi z življenjem, s cerkvijo, s cehi, drugimi javnimi korporacijami, se ni nad njimi v učenjaški prevzetnosti povzdigovala, ampak vsem potrebam naroda služila; to pa je mogla le, ker je bila in ostala popolnoma svobodna.

Gospodarstvo

Karel Potočnik;

INDUSTRIJSKI KONCERNI V SLOVENIJI.

Organizacija našega gospodarstva leži v rokah bank. One predstavljajo glavo in možgane našega gospodarstva. One dirigirajo našo gospodarsko politiko, one se tudi udeležujejo (vsaj neke določene skupine) aktivno političnega življenja. Gospodarstvo je ozko vezvano s politikom. Gospodarski interesi imajo odločilen vpliv na politiko, kateri dajejo dejanski praktični pravec.

Namen te študije je, nekoliko osvetliti sestavo industrijskih koncernov in zveze naših bank. Pri tem sem se opiral na poročila dotičnih zavodov za zadnje leto (le Slovenska banka ga še ni objavila, pa tudi v letnem poročilu za l. 1922. ni žalibog najti nobenih navedb o njenem industrijskem koncernu). Obenem je pa bilo treba kritično pretehtati te podatke, posebno z ozirom na notranjo vrednost meničnega portfelja posameznih bank, kar je zelo težko. Poleg tega nekatere banke izkazujejo papirje svojih podjetij v računu konsorcialnih poslov.

Za Slovenijo prihajajo v poštev sledeče banke: **Slavenska banka** d. d. Zagreb, **Jadransko-podunavska banka** d. d. Beograd, **Ljubljanska kreditna banka** d. d. Ljubljana, **Kreditni zavod za trgovino in industrijo** d. d. Ljubljana, **Zadružna gospodarska banka** d. d. Ljubljana in **Trgovska banka** d. d. Ljubljana. Ostale banke, kakor n. pr. **Obrtna banka** d. d. Ljubljana in **Zadružna banka** d. d. Ljubljana niso važne in zato lahko v naši študiji izpadejo. Slovenska banka d. d. pa je itak afilijacija Slavenske banke d. d. v Zagrebu, kakor spada tudi Obrtna banka d. d. v koncern Ljubljanske kreditne banke d. d. Ljubljana.

Tudi zagrebški vodilni zavodi so udeleženi na naši industriji. Tako n. pr. spadajo v koncern **Prve hrvatske štedionice** d. d. v Zagrebu Sjedinjene tvornice stakla na dionice (prije Vilima Abela baštinići), Zagreb, katerih dve tvornici se nahajata v Hrastniku in Zagorju (zaposlenih je v njih 582 delavcev), potem Splošna stavbna družba d. d. Maribor. V koncern **Hrvatske eskomptne banke** spadajo: G. Tönnies, d. z o. z. v Ljubljani, Obnova v Ljubljani, Mirna, ugljenokopno d. d. v Zagrebu (rudniki v Sloveniji: Mirna, Klanc).

Čeprav ima Jadransko-podunavska banka centralo v Beogradu, Slavenska banka pa v Zagrebu, sta vendar odločilnega pomena za slovensko gospodarstvo, saj ima Jadransko-podunavska banka v Sloveniji sedem podružnic, Slavenska banka pa celo devet.

Kakšno je razmerje posameznih zavodov, povedo približno bilančne številke o vrednostnih papirjih in konsorcialnih poslih, ki

sem jih vzel iz čistih bilanc dotičnih zavodov k 31. decembru l. 1923.:

Jadranska banka d. d. Beograd 96 milijonov 941.578 Din;

Slavenska banka d. d. Zagreb 95 milijonov 69.707 Din;

Ljubljanska kreditna banka d. d. Ljubljana 28 milijonov 812.219 Din;

Kreditni zavod d. d. Ljubljana 16 milijonov 210.573 Din;

Zadružna gospodarska banka d. d. Ljubljana 7 milijonov 328.717 Din;

Trgovska banka d. d. Ljubljana 2 milijona 382.132 Din.

Ker je **Jadranska banka** znatno udeležena tudi pri industriji v drugih pokrajinah naše države, prihaja v poštev kot najmočnejši zavod **Slavenska banka** d. d. v Zagrebu, posebno z ozirom na v koncernu se nahajajoča podjetja in pa na zveze z inozemskim kapitalom, ki so zelo znatne.

I.

Industrijski koncern **Slavenske banke** je sledeči:

Trboveljska premogokopna družba, Ljubljana;

Prometni zavod za premog, Ljubljana;

Topilnica svinca in srebra ter kemična industrija d. d. Litija;

Cinkarna d. d. v Celju;

Žitni zavod d. z o. z. Ljubljana;

Metra, združene tvornice trakov in pramenov, Ljubljana;

Slograd, slovenska gradbena in ind. d. d. Ljubljana;

Textilana d. d. Kočevje.

Poleg teh spada v koncern **Slavenske banke** tudi **Slovenska banka** d. d. v Ljubljani z njenimi podjetji.

Ker se nahaja v koncernu **Slavenske banke** tudi **Trboveljska premogokopna družba**, ima **Slavenska banka** v rokah takozvano »Schlüsselindustrie«, pótom katere lahko vpliva odločilno na slovensko gospodarstvo. Opažati je, da se koncentrira delovanje **Slavenske banke** večinoma v takozvani težki industriji, t. j. rudarstvu in metalurgiji.

Na tem mestu je treba že omeniti, da je **Slavenska banka** stopila v interesno skupnost z **Ljubljansko kreditno banko** v Ljubljani s tem, da je ob priliki povišanja delniške glavnice prevzela večji paket njenih delnic in da je bilo pet zastopnikov **Slavenske banke** izvoljenih v upravo te banke.

II.

S tem si je pridobila vpliv **Slavenska banka** pri **Ljubljanski kreditni banki**, ki ima v svojem koncernu sledeča industrijska podjetja:

Združ. papirnice Vevče, Goričane, Medvode d. d. Ljubljana;

Tovarna verig v Lescah d. d. Lesce;

Jugosl. tekstilne tovarne Mautner d. d. Ljubljana;

Transformator, elektrotehn. tovarne, d. z o. z., Ljubljana.

Poleg tega je udeležena v odločujoči meri pri:

Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana;

Šešir, tovarna klobukov d. d. Škofja Loka;

Zlatarka d. d. Celje-Zagreb;

Kemična tovarna d. d. Šoštanj;

Petovia, usnjarska ind., Breg pri Ptuj.

Manjše udeležbe je imela pri sledečih industrijah:

Splošna stavbna družba d. d. Maribor;

Obnova, gradbena družba z o. z., Ljubljana;

G. Tönnies, gradbeno podjetje, d. z o. z., Ljubljana;

Elin, družba za električno ind., d. z o. z., Maribor;

Elektra d. d. Ljubljana;

Jerković d. d. Zagreb (Jugoslav. tekst. tovarne v Mariboru).

Iz teh podatkov je razvidno, da predstavljajo **Slavenska banka**, **Trboveljska premogokopna družba** in **Ljubljanska kreditna banka** vodstvo velike večine slovenske industrije.

Primerno je na tem mestu omeniti tudi vezi **Slavenske banke** z inozemskim kapitalom. Ob priliki povišanja delniške glavnice **Slavenske banke** bo prevzela večji paket delnic **dunajsko-pariške Zentraleuropäische Länderbank** ali **Banque des Pays de l'Europe Centrale**. S tem je **Slavenska banka** stopila v zvezo s francoskim kapitalom.

III.

Druga skupina v Sloveniji je pod vodstvom **Jadranske banke** ali kakor se imenuje po fuziji s **Podunavskim trgovačkim akcijskim društvom**, Beograd, sedaj **Jadransko-podunavska banka**, ki predstavlja splošno eno najmočnejših naših bank.

V koncern **Jadranske banke** spadajo:

Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana;

Kovina d. d. Maribor;

Jub, jugosl. ind. olja in barv, d. d. Ljubljana;

Strojlina, lesna in kemična industrija, d. d. Polzela;

Tvornica portlandcimenta d. d. Dovje-Mojstrana;

Elektr. centrala Fala a. d. Beograd;

Stavbna družba d. d. Ljubljana;

Združene opekarne d. d. Ljubljana;

Industrija vezenin in perila, d. z o. z., Bled;

Kamenit, d. z o. z., Laško.

S precejšnjo udeležbo participira **Jadranska banka** pri:

Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode d. d. Ljubljana;

Splošna stavbna družba d. d. Maribor;

Tvornica za dušik d. d. Ruše;

Salus d. d. Ljubljana;

Puškarna r. z. z o. z. Kranj.

Jadranska banka koncentrira svoje delovanje pri dominirajočih brodarstvih družbah. Opaziti je, da je opustila svojo udeležbo pri celi vrsti industrijskih podjetij, kar skuša sedaj zopet popraviti.

IV.

Poleg tega se nahajajo v Sloveniji trije manjši koncerni, izmed katerih je prvi koncern Kreditnega zavoda za trgovino in industrijo d. d. v Ljubljani.

V področje Kreditnega zavoda spadajo: Delniška družba pivovarne Union, Ljubljana, in Delniška družba Združenih pivovaren Zalec in Laško;

Tvornica za dušik d. d. Ruše.

Znatno je udeležen pri:

Arbor, lesna trg. in ind. družba d. d. Ljubljana;

Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode d. d. Ljubljana;

Stavbna družba d. d. Ljubljana;

Ljubljanski dvor, stavbna družba z o. z., Ljubljana.

Kreditni zavod za trgovino in industrijo ima izvrstne zveze z inozemstvom preko Österreichische Kreditanstalt f. Handel und Gewerbe, Dunaj (Louis Rothschild, predsednik). V svojih rokah ima popolnoma pivovarstvo v Sloveniji.

V.

Druga grupa je koncern Zadružne gospodarske banke d. d. Ljubljana. K temu koncernu spadajo sledeča podjetja:

Hydra d. d. Ljubljana;

Kristal d. d. tovarna ogledal Maribor;

Odelo, d. z o. z. Ljubljana;

Stora, tovarna zaves d. d. Št. Vid;

Svetla d. d. Ljubljana;

Šešir, tovarna klobukov d. d. Škofja Loka.

Zavod za impregniranje lesa d. d. Ljubljana.

Razen tega je udeležena še pri sledečih tvrdkah:

Tovarna verig d. d. Lesce;

Splošna stavbna družba d. d. Maribor;

Tovarna za dušik d. d. Ruše.

Večino delnic Zadružne gospodarske banke ima v rokah Zadružna zveza v Ljubljani.

VI.

Trgovska banka ima sledeča podjetja:

A. Šinkovec d. d. Grosuplje;

Zlatarka d. d. Celje;

Lavrenčič & Co., ind. in trg. d. d. Ljubljana.

Iz teh navedenih podatkov je razvidno dejstvo, da so monopolizirale banke skoraj vso industrijo. Razvoj kaže, da se razmah bančnega poslovanja vedno bolj usmerja k udeležbi v industriji.

* * *

Najmočnejši je koncern Slavenske banke d. d. v Zagrebu, ki kontrolira, lahko rečemo, vso našo industrijo, kajti Trboveljska premožokopna družba, ki je — mimogrede rečeno — večinoma še vedno v rokah inozemskega kapitala, obvlada tri četrtine naše premožkovne produkcije. V Sloveniji se je l. 1923. nakopalo 1 milijon 697.000 ton premoži, od tega v premožkopih Trboveljske premožkopne družbe 1 mil. 320.000 ton.

Kot konkurenčni koncern bi po veličini prihajal v poštev samo koncern Jadranske banke, ker je Ljubljanska kreditna banka v interesni skupnosti s Slavensko banko. Vendar pa se je težišče Jadranske banke preselilo iz Slovenije v ostale kraje naše države.

Že sedaj prihajajo na dan konture velikih grupacij v posameznih panogah industrije in trgovine. Koncern Slavenske banke obsega predvsem težko industrijo, to je premožkovno važen del metalurgije. Jadransko-podunavska banka ima v rokah parobrodarstvo, v Sloveniji pa dobršen del gradbene industrije. Kreditni zavod obvlada popolnoma pivovarsko industrijo Slovenije. Drugi zavodi pa nimajo izrazite industrijske politike in je njihovo udejstvovanje v industriji bolj slabo in nesmoteno.

Za konkurenčni boj prihajata predvsem v poštev Slavenska in Jadransko-podunavska banka. Jadransko-podunavska banka koncentrira sorodni nacionalni jugoslovanski kapital, dočim je Slavenska banka že stopila v zveze s svetovnimi skupinami, s katerih pomočjo si skuša pridobiti monopolistično prvenstvo v našem slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu. Med velikimi institucijami v jugoslovanskem bankarstvu se pojavljajo sledeče grupacije: Jadransko-podunavska banka in Srpska banka Zagreb na eni strani, na drugi strani pa: Slavenska banka, potem Ljubljanska kreditna banka in Hrvatska hipotekarna banka. Večina naših bančnih zavodov je v zvezah z nekimi političnimi skupinami, med katerimi se vodi po litični boj, ki je v bistvu gospodarski konkurenčni boj.

Pisalne stroje na obroke

The Rex Co.

Telefon 268 Ljubljana Gradisce 10

Ustanovljeno 1852.

TEOD. KORN, Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8

(preje Henrik Korn)

Krovec, stavbni, galanterijski in okrasni klepar. --- Instalacija vodovodov. --- Naprava strelovodov. --- Kopališke in klosetne naprave. --- Izdelovanje posod iz pločevine za firnež, barvo, lak in med vsake velikosti kakor tudi posod (škafle) za konzerve.

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vls-à-vis
hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon šte. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Sibenik. **Ekspozitura:** Bled.

Interesna skupnost s Sveopčo Znanstveno banko d. d. v Zagrebu in njeno podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15.000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

Mestna hranilnica ljubljanska (gradska štedionica)

— v Ljubljani. —

STANJE VLOŽENEGA DENARJA okroglo 100 milijonov dinarjev ali 400 milijonov kron. — SPREJEMA VLOGE na hranilne knjižice in tekoči račun proti najugodnejšemu obrestovanju. — ZLASTI PLAČUJE za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti. — JAMSTVO za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kakor kjerkoli drugod, ker jamči za nje poleg lastnega hranilničnega premoženja **mesto Ljubljana**

z vsem premoženjem in davčno močjo. Ravno radi tega nalagajo pri njej tudi SODIŠČA denar mladoletnih, ŽUPNI URADI cerkveni in OBČINE občinski denar. — Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v tej hranilnici, ker je

denar v njej popolnoma varen.

Za pošiljanje vlog daje oddaljenim vlagateljem na razpolago položnice svojega računa pri poštнем čekovnem uradu in jim brezplačno hrani v svoji pokladnici vložne knjižice. — Vloge izplačuje točno in v polnih zneskih. — Davek od vlog plačuje hranilnica sama in ga vlagateljem ne zaračuni. — Mestna hranilnica ljubljanska je najmočnejša regulativna hranilnica v Jugoslaviji.

Prodajalna K. T. D. Ljubljana

[prej H. Ničman]

priporoča poleg svoje bogate zaloge devotionalij, pisarniških in šolskih potrebščin, krasne, posebno izobražencem namenjene zbirke našega najboljšega in najglobljega cerkvenega govornika dr. M. Opeke, — Ravno tako prav toplo priporoča prepotrebno vzgojno knjigo A. Cadež: „Most v žitljenje“. — U

Isti zalogi so nežnoljubke S. Sardenko: „Dekliške pesmi“, fino, elegantno opremljene, primerne za božična in novoletna darila.

U razprodaji ima tudi dr. M. Brumat-ovo knjigo: „Kam“,

katere osečina je prav srečno izbrana za mladeniče
—: in dekleta :—

„Indus“ d. d.

prej Karol Polak

Tovarna usnja in
usnjatih izdelkov.